

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Civilinės teisės ir civilinio proceso katedra**

Tomo Lileikio,
V kurso, komercinės teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

**Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių
gynimo būdo, taikymo ypatumai**

Vadovas: doc. dr. Vytautas Mizaras

Recenzentas: asist. dr. Marius Jakutavičius

Vilnius 2009

TURINYS

IŽANGA	2
1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisiniai pagrindai	5
1.1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų apibūdinimas	5
1.1.1. Nuostolių atlyginimas taikant civilinę atsakomybę	5
1.1.2. Turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo institutas	8
2. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo pagrindai ir sąlygos	12
2.1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų sąlygos	12
2.1.1. Teisių pažeidimas	12
2.1.2. Kaltė	14
2.1.3. Nauda:	18
2.1.3.1. Gauta kito asmens sąskaita	18
2.1.3.2. Iš neteisėtų veiksmų gauta nauda	21
2.1.4. Priežastinis ryšys tarp teisių pažeidimo ir gautos naudos	21
2.2. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų skirtumai	23
2.3. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų santykis	25
2.3.1. Pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, ir negauto pelno, kaip netiesioginės žalos, santykis	25
2.3.2. Nepagrįsto praturtėjimo ir civilinės atsakomybės santykis	26
3. Pažeidėjo gautos naudos apskaičiavimas	29
3.1. Naudos samprata	29
3.1.1. Turto padidėjimas, nesumažėjimas	29
3.2. Gautos naudos išraiškos forma: kaina, vertė	32
3.3. Išieškotinos naudos apimtis	36
3.3.1. Realiai gauta nauda	36
3.3.2. Grynosios pajamos	43
3.3.3. Pažeidėjo galimybės teisėtai gauti neteisėtai gautą naudą reikšmė	45
3.4. Laiko momentas, kurio metu nustatomas gautos naudos dydis	46
3.5. Gautos naudos įrodinėjimo pareiga	48
IŠVADOS	51
LITERATŪROS SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

IŽANGA

Pagal CPK 5 straipsnio 1 dalį kiekvienas suinteresuotas asmuo, kurio teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeidžiami, turi absoliučią teisę įstatymuose nustatyta tvarka kreiptis į teismą. Pažymėtina, kad CK 1.137 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens galimybė savo nuožiūra laisvai naudotis civilinėmis teisėmis nėra absoliuti. Tokia išvada daroma remiantis CK 1.137 straipsnio 2 – 5 dalyse nustatytais naudojimosi civilinėmis teisėmis ribojimais, tarp jų – įgyvendinant savo teises laikytis įstatymų, neperžengti savo turimų teisių ribų. Taigi asmuo, siekdamas, kad jo civilinės teisės būtų apgintos, gali pasirinkti civilinių teisių gynimo būdą savo nuožiūra, nuspręsti naudoti vieną ar iš karto kelis civilinės teisės gynimo būdus¹. Todėl tam, kad galėtų visa apimtimi apginti pažeistas teises, ieškovas turi žinoti galimus civilinius teisių gynimo būdus, jų taikymo ypatumus.

Temos aktualumas. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimas, kaip civilinis teisių gynimo būdas, taikomas itin siaurai. Tai sąlygoja, be kita ko, teisinio reglamentavimo ypatumai teisinės konstrukcijos prasme, dėl ko komplikotas ir pažeidėjo gautos naudos apskaičiavimas, o taip pat teisės doktrinoje esančios nevienodos pozicijos. Kyla klausimas, kokia koncepcija turi būti vadovaujama taikant pažeidėjo gautos naudos išreikalavimą, kaip civilinių teisių gynimo būdą. Pažymėtina, kad nuo to priklauso galimos išreikalauti naudos apimtis. Esminis doktrinos pokytis duoda pagrindą teigti, kad pažeidėjo gautos naudos išreikalavimas pripažįstamas susiformavusiu visaverčiu teisių gynimo būdu. Kita vertus, pažymėtina, kad ir teismų praktika analizuojamu klausimu nėra nuosekli.

Aukščiau išdėstyta situacija lemia poreikį apibrėžti konceptualiai pagrįstus, aiškius pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo apimtį apibrėžiančius kriterijus ir veiksnius, leidžiančius tinkamai apskaičiuoti pažeidėjo gautą naudą.

Darbo originalumas. Nors Lietuvos teisės doktrinoje yra konceptualiai įvertinta pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, teisinė prigimtis tiek autorių teisių civilinio gynimo būdo aspektu², tiek ir bendru atveju³, tačiau nėra analizuoti kriterijai, lemiantys pažeidėjo gautos naudos dydžio ribas.

¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 spalio 6 d. nutartis c.b. A. J. *individuali įmonė v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-455/2008, kat. 25.3; 35.5; 42.4; 45.6 (S).

² MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 159 – 172.

³ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 71 – 73.

Darbo tikslas – išanalizuoti pažeidėjo gautos naudos, kaip civilinio teisių gynimo būdo, teisinio reguliavimo veiksmingumą, identifikuoti galimus gautos naudos dydžio ribas lemiančius kriterijus, nurodyti sunkumus, su kuriais susiduriama apskaičiuojant ir įrodinėjant pažeidėjo gautą naudą, ir pateikti pasiūlymus, kaip pašalinti nustatytus trūkumus. Keliami šie uždaviniai: 1) atskleisti pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo pagrindus, sąlygas ir santykį; 2) nustatyti civilinės atsakomybės ir nepagrįsto praturtėjimo santykį; 3) nurodyti veiksnius, turinčius įtakos pažeidėjo gautos naudos apskaičiavimui; 4) įvertinti, kaip pažeidėjo gautos naudos pobūdis veikia gautos naudos išreikalavimo apimtį.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra pažeidėjo gautos naudos, kaip civilinio teisių gynimo būdo, veiksnių, lemiančių gautos naudos apskaičiavimą, tyrimas. Svarbi žalos atlyginimo ir nepagrįsto praturtėjimo santykio įtakos galimai išreikalauti naudos apimčiai analizė. Dėmesys akcentuojamas materialinės teisės reglamentuojamoms tyrimo objektu esančio teisių gynimo būdo taikymo sąlygoms ir veiksniams, procesiniai taikymo ypatumai analizuojami tik gautos naudos apskaičiavimo įrodinėjimo naštos paskirstymo aspektu.

Tyrimo metodai. Remiantis sisteminiu metodu nustatyti teisės normų sisteminiai ryšiai, normų turinys. Vienas svarbiausių metodų, naudotų šiame darbe, yra lyginamasis. Vadovaujantis šiuo metodu išskirti bendri gautos naudos apskaičiavimo kriterijai, žalos atlyginimo ir nepagrįsto praturtėjimo subsidiaraus taikymo esmė, lėmusi galimybę išreikalauti iš pažeidėjo viską, ką jis yra gavęs iš neteisėtos veiklos. Pažymėtina, kad lyginami tie užsienio valstybių institutai, kurie atlieka tą pačią funkciją – įgalina išreikalauti iš pažeidėjo gautą naudą. Be Lietuvos, šiame magistro darbe remtasi trijų užsienio jurisdikcijų teise: Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos. Jos pasirinktos dėl tos priežasties, kad priklauso skirtingoms teisių šeimoms: Anglija priskiriama bendrosios teisės šeimai, Prancūzija – kontinentinės teisės tradicijos romanų šeimai, Vokietija – kontinentinės arba civilinės teisės tradicijos germanų šeimai. Nurodytos valstybės pasirinktos ir remiantis prezumpcija, kad šiose jurisdikcijose skiriasi pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų koncepcija. Dėl ribotos magistro darbo apimties bei netikslingumo ne kiekvienas klausimas analizuojamas lyginant minėtų jurisdikcijų teisę. Teleologinis metodas naudojamas atskleidžiant pažeidėjo gautos naudos, kaip civilinio teisių gynimo būdo, koncepciją, kriterijus, lemiančius gautos naudos dydžio ribas. Komentuojamas metodas naudojamas ne tik Lietuvos teisės aktų, bet ir teismų sprendimų analizei. Loginis metodas

leido apibendrinti analizuojamą medžiagą, suformuluoti išvadas. Dedukcinis metodas naudotas atskleidžiant teisės normų pritaikymą teismų praktikoje.

Panaudoti šaltiniai. Darbo aktualumas iš esmės nulėmė ir šaltinių pobūdį, kuriais remiamasi analizuojant pažeidėjo gautą naudą, kaip civilinį teisių gynimo būdą. Pastebėtina, kad užsienio valstybių jurisdikcijos esmės ieškota teisės doktrinoje, ji ir sudarė pagrindinę šaltinių dalį. Priežastis elementari – neįmanoma įsisavinti kitos jurisdikcijos teisinio reguliavimo tik analizuojant teisės aktus ar teismų sprendimus. Atskleidžiant darbe analizuojamus klausimus, remtasi Lietuvoje galiojančiais norminiais aktais, Lietuvos teismų praktika. Pažymėtina, kad tyrimas neapima plataus teismų praktikos spektro dėl to, kad nagrinėjama tema jos daug nėra sukaupta. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir apeliacinio teismo nutartimis remtasi ieškant konceptualių magistro darbo tyrimo aspektų, į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo jurisprudenciją atsižvelgta tik įvertinant šalutinius analizuojamos temos klausimus, t.y. priežastinio ryšio bei neteisėtų veiksmų esmę.

Apibendrinant panaudotus šaltinius, remtasi Lietuvos teisės doktrina (moksliniai straipsniai, monografijos, vadovėliai), teismų praktika, teisės aktais bei, minėta, užsienio šalių teisės doktrina.

1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisiniai pagrindai

1.1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų apibūdinimas

1.1.1. Nuostolių atlyginimas taikant civilinę atsakomybę

CK 6.249 straipsnio 2 dalyje numatytas teisinis pagrindas, kuriuo remiantis ieškovas gali reikalauti atsakingo asmens iš neteisėtų veiksmų gautą naudą pripažinti nuostoliais, t.y. taikant *civilinę atsakomybę* išreikalauti pažeidėjo gautą naudą. Pažymėtina, kad tokiu atveju turi būti nustatomos visos civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, žala, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos bei kaltė. Išvardintos sąlygos bus aptariamose kituose skyriuose. Analizuojant minėtos normos formuluotę „gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais“, kyla esminis klausimas: ar pažeidėjo gauta nauda suprantama kaip atskira savarankiška žalos rūšis, ar, priešingai, tai yra vienos iš žalos rūšių išraiškos forma.

Nagrinėjamu klausimu teismų praktikoje neaiškumų kelia išsakyta ši pozicija: „*Nesąžininga konkurencija padaryta žala gali būti tai, kad ieškovas negauna pajamų, kurias jis būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę atsakovo neteisėtų veiksmų (CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį atsakovo gauta turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus, gali būti pripažinta ieškovo nuostoliais. Taigi pagal įstatymą atsakovas turi atlyginti ieškovui ir vienus, ir kitus nuostolius*⁴“. Akivaizdu, kad tokia formuluotė neatsako į iškeltą klausimą, ir ją galima aiškinti įvairiai, kai minimi du kartus nuostolių terminai – bet ar iš tikrųjų norėta pasakyti, kad tai atskira nuostolių rūšis šalia tiesioginių ir netiesioginių – neaišku. Kita vertus, jurisprudencijoje suformuotas išaiškinimas, kad pažeidėjo gauta nauda yra netiesioginės žalos išraiškos forma: „*Priteisdamas ieškovui <...> iš atsakovo 22 222,90 Lt turtinės žalos atlyginimą pirmosios instancijos teismas vadovavosi CK 6.249 straipsnio 2 dalyje nustatyta netiesioginių nuostolių atlyginimo taisykle, pagal kurią atsakingo už žalą asmens iš neteisėtų veiksmų gauta nauda gali būti pripažįstama kreditoriaus nuostoliais (ATGTĮ 83 str. 1 ir 2 d.)*. Su tokia pirmosios

⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. UAB „Baldu rojus“ v. G.O., Nr. 3K – 3 – 197/2007, kat. 22.8; 89 (S).

*instancijos teismo išvada teisėjų kolegija sutinka*⁵. Šio darbo autorius pritaria išsakytai pozicijai.

Reikia atkreipti dėmesį, kad išreikštai pozicijai prieštaraujama intelektinės nuosavybės teisių įstatyminiu reglamentavimu. Autorių teisių ir greturinių teisių įstatymo⁶ 83 straipsnio 5 dalyje, Prekių ženklų įstatymo⁷ 51 straipsnio 5 dalyje, Dizaino įstatymo⁸ 48 straipsnio 5 dalyje, Patentų įstatymo⁹ 41⁽⁵⁾ straipsnyje teigiama, kad pažeidėjo gauta nauda nustatoma ir išieškoma neatsižvelgiant į tai, ar pats teisių subjektas tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas, būtų gavęs ar ne. Iš pasakyto seka, kad minėtų įstatyminiu reguliavimu nereikalaujama, jog ieškovo netiesioginiai nuostoliai sutaptų su pažeidėjo gauta nauda, t.y. pažeidėjo gauta nauda laikoma savarankiška žalos rūšimi.

Kad pažeidėjo gauta nauda laikytina vienos iš žalos rūšių išraiškos forma, patvirtina ir užsienio šalių teisės doktrinos bei teismų praktikos analizė.

Anglijos teismai, sprendami netiesioginių nuostolių kompensavimo klausimą, išskiria dvi situacijas: pirma, kai iš atsakovo išreikalaujama dalis gautos naudos, antra, kai iš atsakovo paimama visa neteisėtai gauta nauda (angl. *an account of profits*)¹⁰. Pastaroji gynybos priemonė taikoma tik išimtiniais atvejais¹¹.

Tuo atveju, kai iš pažeidėjo išreikalaujama dalis gautos naudos, t.y. pažeidėjo gauta nauda pasitelkiama skaičiuojant ieškovo patirtus nuostolius, laikoma, kad apskaičiuotas dydis atspindi tikėtiną ieškovo sutikimo kainą¹². Kitaip tariant, pasitelkiama fikcija, esą iš atsakovo išieškota gauta nauda yra ieškovo prarastas šansas derėtis. Pagrindiniai teiginiai, kuriais remiantis palaikoma aptariama pozicija, yra šie:

1. atsakovas sąmoningai pažeidžia sutartinę prievolę, siekdamas naudos sau;
2. ieškovui sudėtinga įrodyti, kad dėl atsakovo pažeidimo jis patyrė finansinių nuostolių;
3. ieškovas turi teisinį suinteresuotumą užkirsti kelią atsakovui pasipelnyti iš sutarties pažeidimo.

⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 2A – 349/2008, kat. 20.2; 22.7; 44.2; 84 (S). Analogiškos pozicijos laikomasi ir Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 18 d. nutartyje c. b. UAB „Rasa“ ir kt. v. R. D. individuali įmonė (duomenys neskelbtini) Nr. 2A – 162/2005, kat. 87 (S).

⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr.50 – 1598.

⁷ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 92 – 2844.

⁸ Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 112 – 4980.

⁹ Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 8 – 120.

¹⁰ ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 6th ed. Pearson Education Limited, 2007, p. 322.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, p. 323.

Atkreiptinas dėmesys, kad prarastas šansas derėtis kritikuojamas dėl to, kad išlieka neapibrėžtumas – ieškovas galėjo niekada neduoti sutikimo naudotis jam priklausančiu objektu¹³.

Pažymėtina, kad būtent šios pozicijos kontekste išreikalautina pažeidėjo gauta nauda atitinka kompensacinę civilinės atsakomybės funkciją.

Toliau pateikiama nuomonė, kad pažeidėjo gauta nauda yra atskira žalos rūšis. Tam, kad gautą naudą būtų galima laikyti atskira žalos rūšimi, ji turi būti išreikalauta iš pažeidėjo *visa*. Tai Anglijos teismų praktikoje daroma tik išimtiniais atvejais¹⁴:

1. turi būti prievolės susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo pažeidimas;
2. pažeidėjas gavo naudos būtent elgdamasis priešingai, nei buvo įsipareigojęs;
3. ieškovui sutarties vykdymo svarba pagrįsta ne ekonominiu naudingumu, o specialiu interesu;
4. kitos priemonės nėra pakankamos ieškovui siekiant apginti pažeistas teises.

Neturi reikšmės tai, kad prievolė pažeidžiama tyčia, ar tai, kad dėl pažeidimo atsakovas įgyja galimybę sudaryti pelningesnę sandorį¹⁵.

Vokietijoje gautos naudos reikalavimo teisinė prigimtis grindžiama teigiant, kad gautos naudos reikalavimas taikomas pagal žalos atlyginimo taisykles, laikant gautą naudą *vienu iš žalos apskaičiavimo metodų*. Šis reikalavimas kildinamas iš kito asmens reikalų tvarkymo be pavedimo ir nepagrįsto praturtėjimo santykių¹⁶.

Apžvelgus nagrinėjamą klausimą lyginamuoju aspektu, reikia akcentuoti, kad pažeidėjo gautą naudą laikant viena iš žalos rūšių išraiškos forma, ji (gauta nauda) patenka į žalos institutą, dėl to išieškant turi būti laikomasi esminės civilinės atsakomybės funkcijos – kompensacijos. Tokiu atveju, remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, ieškovas gali išreikalauti iš pažeidėjo tą gautos naudos dalį, kuri atitinka jo patirtus nuostolius. Taigi reikia nustatyti priežastinį ryšį tarp netiesioginių nuostolių ir pažeidėjo atliktų neteisėtų veiksmų. Iš pasakyto seka išvada, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda reiškia nuostolius, atlygintinus vadovaujantis žalos atlyginimo nuostatomis.

¹³ ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 6th ed. Pearson Education Limited, 2007, p. 325.

¹⁴ Lordų rūmų sprendimas byloje *Attorney General v. Blake* (1999) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld1999/ldjudgmt/jd000727/blake-1.htm>>.

¹⁵ ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 6th ed. Pearson Education Limited, 2007, p. 326.

¹⁶ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 161.

Apibendrinant šią magistro darbo dalį, itin tinka remtis teisės doktrinoje suformuluota išvada, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį *pažeidėjo gauta nauda gali būti naudojama nukentėjusiojo negautam pelnui apskaičiuoti*¹⁷.

1.1.2. Turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo institutas

Romos teisininkas Pomponijus teigė, kad pagal prigimtine teisę niekas negali neteisėtai praturtėti kito asmens sąskaita¹⁸ (lot. *nam hoc natura aequum est neminem cum alterius detrimento et iniura fieri locupletiolem*). Šis principas atskleidžia esminius nepagrįsto praturtėjimo elementus: 1) turi būti praturtėta; 2) praturtėta turi būti be teisinio pagrindo; 3) praturtėta turi būti ieškovo (nukentėjusiojo) sąskaita¹⁹. Prievolės, kylančios iš nepagrįsto praturtėjimo, funkcija nuo Romos laikų iš esmės nepakito. Nepagrįsto praturtėjimo instituto tikslas yra pašalinti pažeidėjo nepagrįstą praturtėjimą²⁰. Taigi, remiantis šiuo institutu, siekiama paimti iš asmens gautą naudą²¹.

Nepagrįsto praturtėjimo teisinius santykius reglamentuoja CK XX skyriaus „Nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo“ normos. Šių normų analizė leidžia daryti išvadą, kad patenkinti reikalavimą nepagrįsto praturtėjimo pagrindu galima tada, kai yra toliau pateikiamų sąlygų visetas.

A. Turtas turi būti įgytas be teisinio pagrindo. Tai reiškia, kad šio turto įgijimo negalima pateisinti nei konkrečiu teisės aktu, nei sandoriu ar kitokiu pagrindu. Nepagrįstu praturtėjimu be teisinio pagrindo laikomas ne tik atvejis, kai absoliučiai nėra teisinio pagrindo ir, nepaisant to, asmuo nepagrįstai, nesąžiningai gauna tiesioginės turtinės naudos, bet ir toks atvejis, kai asmuo turi teisinį pagrindą reikalauti ir gauti atitinkamą materialųjį turtą ar lėšas, tačiau jų gauna daugiau nei turėtų pagal teisinį pagrindą²².

¹⁷ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p.72.

¹⁸ ZIMMERMANN, R.; JOHNSTON, D. *Unjustified Enrichment: Key Issues in Comparative Perspective*. Cambridge University Press, 2002, p. 3.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ MIKELĖNAS, V. *in Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326.

²¹ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 3.

²² LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 kovo 26 d. nutartis c.b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“*, Nr. 3K – 3 – 166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5.

Anglijos teisėje, siekiant pareikšti ieškinį remiantis nepagrįstu praturtėjimu, *inter alia* taip pat nustatoma, ar praturtėta neteisėtai²³. Pažymėtina, kad ieškoviui nepakanka nurodyti, jog atsakovas turtą įgijo be teisinio pagrindo. Reikalaujama, kad ieškinys būtų pagrįstas ieškovo nevalingu sandorio patvirtinimu, nesąžiningais atsakovo veiksmais įgyjant teisių. Toks neteisėtumo nustatymas Anglijos teisėje yra diametralus kai kurių civilinės teisės valstybių normoms, reglamentuojančioms nepagrįstą praturtėjimą²⁴. Prancūzijos Aukščiausiojo Teismo 1892 m. priimtame sprendime *Bouder* byloje, kurioje suformuotas nepagrįsto praturtėjimo instituto precedentas, nieko nekalbama apie tai, kad turtas turi būti įgytas be teisinio pagrindo²⁵. Tačiau tai nereiškia, kad Prancūzijoje netaikoma ši sąlyga²⁶. Pagal Vokietijos nepagrįsto praturtėjimo normas reikalaujama, kad turtas būtų įgytas be teisinio pagrindo²⁷.

B. Turi būti praturtėta. Atsakovo praturtėjimas gali pasireikšti tiek tiesioginės turtinės naudos gavimu (pajamų, pelno), tiek turto sutaupymu (sutaupomos išlaidos, panaikinama skola ir pan.)²⁸. Laikytina, kad atsakovas praturtėja ir tuo atveju, kai jo naudai suteikiamos paslaugos. Tolimesnėje magistro darbo dalyje bus nagrinėjama, ar tokiu atveju atsakovas praturtėja suteiktos paslaugos verte (tai reikštų turto sutaupymą) ar tokia apimtimi, kuria išaugo turto vertė pagerinus jį dėl suteiktos paslaugos²⁹.

Žvelgiant lyginamuoju aspektu, tiek Anglijos teisėje, tiek Prancūzijos ir Vokietijos teisėje nepagrįsto praturtėjimo atveju taip pat nustatinėjama, ar atsakovas praturtėjo³⁰. Įdomu pastebėti, kad Prancūzijos Aukščiausiasis Teismas (pranc. *Court de Cassation*) viename iš savo sprendimų pripažino, kad praturtėjimu laikytina bet kas, kas suteikia „pranašumą“, t.y. praturtėjimas gali būti ir „moralinis“³¹. Pagal Vokietijos teisę aptariama sąlyga įvardijama praturtėjimu (angl. *enrichment*) bei kaip „kažkas įgyta“ (angl. *something acquired*)³². Toks išskyrimas turi teisinės reikšmės: atsakovui pardavus turtą už kainą, mažesnę nei rinkos vertę, galima išreikalauti gautą kainą kaip „kažką įgytą“. Tuo atveju, kai turtas parduotas už kainą,

²³ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 32.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*, p. 38.

²⁶ *Ibid.*, p. 332 – 333.

²⁷ *Ibid.*, p. 45, 50.

²⁸ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 325.

²⁹ Terminas „paslauga“ vartojamas plačiaja prasme, t.y. apimantis ir rangą.

³⁰ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 104, 115, 123.

³¹ *Ibid.*, p. 116 – 117.

³² *Ibid.*, p. 123 – 125.

kuri didesnė nei rinkos vertė, išreikalaujamas skirtumas (įskaitant ir rinkos vertę) patenka į praturtėjimą³³.

C. Nepagrįstai praturtėta turi būti kito asmens sąskaita. CK 6.242 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad be teisinio pagrindo nesąžiningai praturtėjęs kito asmens sąskaita asmuo privalo pastarajam atlyginti tokio dydžio nuostolius, koks yra nepagrįstas praturtėjimas. Tokia įstatymų leidėjo normos formuluotė kelia pagrįstų abejonių, kaip reikia aiškinti sąlygą „kito asmens sąskaita“: kaip reikalavimą nustatyti atitikimą tarp pažeidėjo praturtėjimo ir nukentėjusiojo turto sumažėjimo, ar taip, kad be teisinio pagrindo naudojimas kito asmens teisėmis *ipso facto* sudaro praturtėjimą ieškovo sąskaita. Teisės doktrinoje nurodoma, kad turi būti atsakovo praturtėjimą atitinkantis ieškovo turto sumažėjimas. Esant šiai aplinkybei, laikoma, kad praturtėta ieškovo sąskaita³⁴. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje teismų praktikoje taip pat laikomasi pozicijos, kad nepagrįstas praturtėjimas turi būti atitinkamai siejamas su nukentėjusiojo turto sumažėjimu³⁵.

Anglijoje ieškovas, grindžiantis ieškinį nepagrįstu praturtėjimu, yra laikomas asmeniu, *kurio sąskaita* atsakovas nepagrįstai praturtėjo. Doktrinoje nurodoma, kad atsakovo praturtėjimas su ieškovu gali būti susijęs dviem aspektais: 1) pažeidėjo praturtėjimas atitinka ieškovo turto sumažėjimą (pvz., kai ieškovas klysdamas sumoka atsakovui tam tikrą sumą pinigų); 2) atsakovas praturtėja pažeisdamas teisinį imperatyvą elgtis apdairiai ir protingai, t.y. pažeisdamas tam tikras ieškovo teises. Pirmuoju atveju atsakovo gauta nauda paprastai sutampa su ieškovo patirtais praradimais. Antruoju – ieškovas gali apskritai nepatirti praradimų (pvz., atsakovas naudojasi ieškovo žeme nesant nustatyto servituto), tačiau atsakovo gautą naudą leidžiama išieškoti remiantis nepagrįstu praturtėjimu laikant, kad praturtėta ieškovo sąskaita³⁶. Prancūzijoje nagrinėjamu klausimu teigiama, kad turi būti nustatytas nukentėjusiojo turto sumažėjimas, tačiau nereikalaujama, kad šis dydis atitiktų pažeidėjo gautą naudą³⁷. Vokietijos teisės doktrinoje koncepcija „kito asmens sąskaita“

³³ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 126 – 127.

³⁴ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 325 – 326.

³⁵ Žr., pvz., LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 vasario 22 d. nutartį c. b. E. Č., A. S., E. J. irk t. v. Kauno miesto savivaldybė, Nr. 3K-3-140/2006, kat. 43.2 (S).

³⁶ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 171.

³⁷ *Ibid.*, p. 176.

aiškinama kaip reiškianti ne kreditoriaus turto sumažėjimą, o tai, kad skolininko nepagrįstas praturtėjimas priskiriamas ieškovui, t.y. jis turi teisinį materialinį suinteresuotumą.³⁸

Lyginamuoju aspektu įvertinus pateiktas pozicijas, manytina, kad nepagrįstas praturtėjimas ir nukentėjusiojo turto sumažėjimas neturi būti siejami, o turi būti laikomi nepriklausomais vienas nuo kito. Priešingu atveju ieškovui, grindžiančiam reikalavimą nepagrįsto praturtėjimo normomis, bus užkertamas kelias apginti pažeistas teises. Dar daugiau, atsakovui išliks paskata elgtis nesąžiningai ir iš savo neteisėtų veiksmų gauti naudos. Atkreiptinas dėmesys, kad iškils problema šia prasme atribojant civilinę atsakomybę, kurią taikant turi būti tas atitikimas nustatomas, kai gauta nauda išieškoma kaip nuostoliai. Pažymėtina, kad su galimos išreikalauti iš atsakovo naudos apimtimi yra susijęs priežastinis ryšys. Tačiau ši sąlyga bus nagrinėjami tolimesnėje šio magistro darbo dalyje.

D. Subsidiarus nepagrįsto praturtėjimo taikymas. Ši sąlyga nagrinėjama toliau, analizuojant nepagrįsto praturtėjimo ir civilinės atsakomybės, kaip pažeistų teisių gynimo būdų, santyki³⁹.

Apibendrinant pasakytina, kad ieškovas gali remtis nepagrįstu praturtėjimu, jei naudą gavęs atsakovas praturtėjo ieškovo sąskaita be teisinio pagrindo. Tokiu atveju ieškovo turto sumažėjimas ir atsakovo gauta nauda neturi sutapti.

³⁸ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 169, 179.

³⁹ Žr. šio magistro darbo 2.3.2. skyrių.

2. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo pagrindai ir sąlygos

2.1. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų sąlygos

2.1.1. Teisių pažeidimas

Dar Senovės Romos teisininkai rėmėsi postulatu, kad teisėtas aktas visai negali padaryti žalos (lot. *actus legis nemini est damnosus*)⁴⁰. Šis reikalavimas patenka į juridinių faktų sudėtį, kuria remiantis kyla civilinė atsakomybė. Vadovaujantis CK 6.246 straipsnio 1 dalimi, neteisėtų veiksmų turinį sudaro įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos neįvykdymas arba įstatymų ar sutarties draudžiamų veiksmų atlikimas, arba bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas. Taigi teisės pažeidimas gali pasireikšti neveikimu, kai pažeidžiama pareiga ką nors daryti, arba aktyviais veiksmais, kai pažeidžiama pareiga ko nors nedaryti. Abiem atvejais nesilaikoma tokio elgesio taisyklių, kad asmuo savo veiksmais nedarytų žalos kitam asmeniui (CK 6.263 str. 1d.).

Reikia atkreipti dėmesį į problematiką, atsirandančią vertinant asmens veiksmų teisėtumą, kai šis turi įstatymų nustatytą diskrecijos teisę pasirinkti vieną ar kitą galimą elgesio variantą. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamoje teismų praktikoje vadovaujama pozicija, jog asmens veiksmų teisėtumas esant diskrecijos teisei vertinamas remiantis CK 6.246 straipsnio 1 dalimi. Teismas yra pasisakęs, kad valstybės tarnybų veiksmai, kuriais ribojamos piliečių teisės ir laisvės, gali būti atliekami tik griežtai remiantis įstatymo pagrindu ir tokio pobūdžio teisės normų turinys negali būti aiškinamas plečiamai. Jei valstybės tarnybų veiksmai, ribojantys piliečių teises ir laisves, buvo atlikti *be aiškaus įstatyminio pagrindo*, jie visuomet turi būti pripažįstami neteisėtais⁴¹. Spręsdamas bylą teismas išaiškino, kad institucija turi bendro pobūdžio teisę bei pareigą, kuri kiekvienu konkrečiu atveju gali būti įgyvendinta (ar atsirasti pareiga atitinkamai veikti), tik nustatyta tvarka pradėjus (inicijavus) administracines procedūras šioje srityje, t.y. esant teisiniam pagrindui pradėti veiksmus, susijusius su vaikų teisių interesų gynyba⁴². Iš pasakyto seka išvada, dar kartą patvirtinanti teisės pažeidimo aiškinimą, kad tai yra bendros pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas, taip pat įstatyme (ar sutartyje) numatytų teisių ir pareigų pažeidimas.

⁴⁰ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 102.

⁴¹ LVAT 2006 spalio 25 d. nutartis adm. b. *G.V. v. Lietuvos Valstybė*, Nr. A¹⁵ – 1778/2006, kat. 15.2 (S).

⁴² LVAT 2008 m. vasario 20 d. nutartis adm. b. *D. J. v. Radviliškio rajono savivaldybės administracija*, Nr. A – 438–232/2008, kat. 15.2; 15.4 (S).

Pagal Vokietijos teisę, elgesys yra neteisėtas, kai dėl jo pažeistos Vokietijos CK 823 straipsnyje ir 826 straipsnyje išvardytos teisės ir teisės saugomi gėriai (asmens gyvybės, asmens kūno, sveikatos, laisvės, turto ar kitos teisės, kitos asmens interesus saugomo įstatymo, gerų papročių normos). Pareiga atlyginti žalą kyla tik tada, kai pažeidžiami nurodyti teisės saugomi gėriai. Jei įstatyme paminėti gėriai nėra pažeidžiami, nors žala ir atsirado, pareiga atlyginti žalą neatsiranda, nes toks elgesys nelaikomas neteisėtu⁴³.

Anglijos teisėje neteisėti veiksmai yra apibūdinami kaip įstatyme įtvirtintos pareigos pažeidimas, suteikiantis nukentėjusiajam teisę pareikšti ieškinį dėl nuostolių išieškojimo⁴⁴. Taigi esminis neteisėtų veiksmų požymis yra pareigos pažeidimas⁴⁵. Anglijos teisės doktrinoje nurodoma, kad neteisėti veiksmai pasireiškia 1) sutarties pažeidimu, 2) pažado sulaužymu (angl. *estoppel*), 3) pasitikėjimo praradimu, fiduciarinių pareigų pažeidimu, apgavyste ir kita⁴⁶.

Iš esmės dėl tos priežasties, kad įstatymų leidėjas CK 6.246 straipsnyje įtvirtino legalią neteisėtų veiksmų sąvoką, nekyla neaiškumų nustatant šią civilinės atsakomybės sąlygą. Tačiau, minėta, kad pažeidėjo gauta nauda gali būti išreikalaujama ir remiantis nepagrįstu praturtėjimu. Atkreiptinas dėmesys, kad teisės pažeidimas nėra viena iš nepagrįsto praturtėjimo taikymo būtinų sąlygų. Toliau pateikiama argumentacija, patvirtinanti, kad neteisėti veiksmai pagrįstai nėra būtina nepagrįsto praturtėjimo taikymo sąlyga.

Siekiant išreikalauti iš atsakovo gautą naudą remiantis nepagrįstu praturtėjimu, minėta, praturtėta turi būti be teisinio pagrindo, t.y. be teisės akto, sandorio ar prigimtinės prievolės. Nepagrįstai praturtėta gali būti tiek aktyviais veiksmais (pvz., akcininkui suklastojus duomenis apie bendrovės finansinę padėtį ir brangiai pardavus bendrovės akcijas⁴⁷, tiek ir elgiantis pasyviai (pvz., atsakovui per klaidą gavus bankiniu pavedimu lėšų). Reikia pripažinti, kad pirmuoju atveju atsakovas atlieka teisės pažeidimą, tačiau antruoju – ne. Anglijos teisės doktrinoje aptariamam antruoju atveju yra manančių, kad pasyviai elgdamasis atsakovas pažeidžia pareigą grąžinti gautas lėšas, laikant, kad pastarasis turi

⁴³ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 85.

⁴⁴ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 127 – 128.

⁴⁵ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 32.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 63.

⁴⁷ pavyzdys pateiktas iš MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 327.

pareigą nepriimti per klaidą jo naudai atliktų mokėjimų⁴⁸. Tačiau ši pozicija kritikuojama, nurodant, kad per klaidą gautų lėšų laikymas pareigos pažeidimu reikštų reikalauti iš atsakovo neįmanomo – net ir nežinodamas apie praturtėjimą, atsakovas turėtų gražinti gautą naudą⁴⁹. Tuo, kad negalima reikalauti neįmanomo, vadovavosi jau Senovės Romos teisininkai⁵⁰ (lot. *impossibile nulla obligatio est*).

Remiantis išdėstytu, daroma išvada, kad įstatymų leidėjas, nenumatęs teisės pažeidimo, kaip būtinos nepagrįsto praturtėjimo taikymo sąlygos, viena vertus, užtikrino teisinį tikrumą atsakovo atžvilgiu, kita vertus, nustatė ieškovui palankesnes galimybes remtis nepagrįsto praturtėjimo institutu.

2.1.2. Kaltė

Šioje magistro darbo dalyje bus apibendrintai pateikta kaltės samprata, daugiau dėmesio skiriama jos reikšmei išreikalaujant pažeidėjo gautą naudą taikant civilinę atsakomybę ir (arba) nepagrįsto praturtėjimo institutą.

CK 6.248 straipsnio 3 dalyje pateikiama objektyvi kaltės samprata. Jos esmę sudaro tai, kad nustatant asmens kaltę, vertinama ne psichikos ar psichologinė būklė, o atsakovo elgesys remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus žmogaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu⁵¹. Taigi kaltė apibūdinama kaip asmens nesugebėjimas elgtis taip, kaip galima iš jo protingai tikėtis⁵². Nustatant kaltę civilinės atsakomybės taikymo tikslais, lyginami du elgesio standartai: 1) faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje; 2) hipotetinis protingo, rūpestingo asmens objektyvus elgesio standartas. Jei nustatoma faktinio ir hipotetinio elgesio neatitiktis, konstatuojama kaltė⁵³. Reikia pasakyti, kad objektyvus kaltės įtvirtinimas aiškinamas pagrindine civilinei atsakomybei keliamą funkcija – visiško nuostolių kompensavimo funkcija. Priešingu atveju, kaltę aiškinant subjektyviai, minėtos funkcijos įgyvendinimas iš esmės pasunkėtų, net taptų neįmanomas. Apibendrinant darytina išvada, kad atsakovo išgyvenimai, požiūris į savo veiksmus, jų pasekmes neturi reikšmės civilinės atsakomybės taikymui, atlygintinos žalos dydžiui.

⁴⁸ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 34.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 52.

⁵¹ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 339.

⁵² MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 221.

⁵³ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 61.

CK 6.248 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos dvi kaltės formos – tyčia ir neatsargumas. Pastaroji forma skirstoma į didelį neatsargumą ir paprastą neatsargumą. Tyčia (lot. *dolus eventualis*) yra apibūdinamas toks asmens elgesys, kuriuo aiškiai siekiama padaryti ar leisti atsirasti žalai kitam asmeniui ar jo turtui. Tyčia pasireiškia tuo, kad teisės pažeidėjas žino, kad pažeidžiama kito asmens teisė, ir siekia padaryti žalą kitam asmeniui, arba, nors ir neturi tikslo padaryti žalos, bet jo elgesys sukelia grėsmę žalai atsirasti, ir pažeidėjas nesiima jokių priemonių išvengti žalos atsiradimo⁵⁴. Didelis neatsargumas – tai paprasčiausių atidumo, rūpestingumo taisyklių nepaisymas. Paprastas neatsargumas – tai griežtesnių rūpestingumo, atidumo taisyklių pažeidimas⁵⁵. Prievolė atlyginti žalą atsiranda, nesvarbu, kokia kaltės forma. Tačiau kaltės skirstymas į tyčią ir neatsargumą turi praktinę reikšmę. Kaltės forma turi įtakos atlygintinos žalos dydžiui, taip pat svarbi svarstant galimybę atleisti nuo žalos atlyginimo. Šis teiginys grindžiamas vadovaujantis CK 6.252 straipsnio 1 dalimi, nurodančia, kad jei žala padaryta dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, šalių susitarimas netaikyti civilinės atsakomybės už žalą ar riboti jos dydį negalioja.

Kaltė yra esminė sąlyga taikant civilinę atsakomybę, t.y. nesant šio elemento, nekyla ir prievolė atlyginti žalą. Tačiau CK 6.248 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad civilinė atsakomybė be kaltės gali atsirasti tik įstatymų numatytais atvejais. Taigi tokiais atvejais kaltė nėra būtina. Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas nėra visapusiškas kaltės nagrinėjimas, toliau nebus nagrinėjami atsakomybės be kaltės atvejai.

Kaltės įtaka civilinės atsakomybės dydžiui (atlygintinos žalos apimčiai) nustatyta CK 6.259 ir 6.282 straipsniuose. Pirmoji norma nurodo, kad esant abiejų šalių kaltei, skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinama arba jis visiškai gali būti atleistas nuo atsakomybės. Antroji taip pat nukentėjusiojo kaltės dydį laiko pagrindu, suteikiančiu teisę teismui sumažinti atlygintinos žalos dydį ar net atmesti reikalavimą. Skirtumas tas, kad CK 6.259 straipsnis taikomas tik sutartinės civilinės atsakomybės atveju. Kreditoriaus kaltė gali pasireikšti nepakankamu bendradarbiavimu, nepagrįstu atsisakymu priimti tinkamą prievolės įvykdymą ir kitokiu nesąžiningu elgesiu. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo taikant civilinę atsakomybę kontekste aptariamų normų turinys leidžia ieškovui priteistinos sumos dydį mažinti ta apimtimi, kuria šis prisidėjo prie atsakovo gautos naudos.

⁵⁴ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 90.

⁵⁵ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 339.

Šiame darbe išreikšta pozicija, kad pažeidėjo gauta nauda yra nukentėjusiojo nuostoliai. Taip pat teigta, kad tokiu atveju turi būti laikomasi žalos atlyginimo sąlygų. Konkretinant, jei pažeidėjo gauta nauda yra didesnė, nei nukentėjusysis sugeba įrodyti, kad būtų galėjęs gauti, likusi dalis išreikalaujama remiantis turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo normomis. CK 6.237 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo **tyčia ar dėl neatsargumo** įgijęs tai, ko negalėjo ir neturėjo gauti, privalo visa tai grąžinti. Taigi įstatymų leidėjas įtvirtino kaltės reikalavimą, norint išreikalauti iš atsakovo jo nepagrįstai gautą naudą. Vadovaujantis toliau pateikiama argumentacija, kaltės reikalavimas laikytinas nepagrįstu, varžantis aptariamo instituto taikymo galimybę.

Visuotinai pripažįstama, kad nepagrįsto praturtėjimo funkcija yra ne kompensuoti nukentėjusiajam padarytą žalą, bet išreikalauti iš atsakovo be teisinio pagrindo gautą naudą⁵⁶. Esant situacijai, kai be teisinio pagrindo atsakovas praturtėja dėl ne nuo jo valios priklausančių priežasčių, pavyzdžiui, į jo sąskaitą per klaidą pervedama tam tikra pinigų suma, nepagrįsto praturtėjimo institutas netektų prasmės, nes atsakovo elgesys (neveikimas) niekaip nesusijęs su kalte. Taigi, reikalaujant atsakovo kaltės, be pagrindo gauta nauda legalizuojama. Interpretacija, kad negrąžindamas tokiu būdu gautų pinigų atsakovas pažeistų pareigą grąžinti be pagrindo gautą naudą ir taip pasireikštų pažeidėjo kaltė, jau buvo paneigta šiame darbe nurodant, kad atsakovui nepriskiriama pareiga užkirsti kelią klaidingam pinigų sumokėjimui.

Tęsiant argumentaciją, nurodytina, kad nesant pažeidėjo veiksmuose kaltės, civilinė atsakomybė negalima⁵⁷. Tokiu atveju ieškovas netenka galimybės išreikalauti pažeidėjo nepagrįstai gautą naudą ir remiantis nepagrįstu praturtėjimu. Iš pasakyto seka, kad atsakovui paliekama tai, kas prieštarauja principui *ex injuria non oritur jus*.

Viena iš nurodytų sąlygų, suteikiančių pagrindą taikyti nepagrįstą praturtėjimą, yra ta, kad turtas turi būti realiai gautas. Tai suponuoja, kad dėmesys kreipiamas į objektyvų rezultatą ir neteikiama reikšmės, ar turtas gautas atsitiktinai ar esant asmens ketinimui. Todėl nepagrįsto praturtėjimo atveju kaltė reikšmės neturi.

Vadovaujantis išdėstytu, šio darbo autorius daro išvadą, kad įstatyme įtvirtintas kaltės reikalavimas, norint išreikalauti iš atsakovo nepagrįstai gautą naudą, laikytinas prieštaraujančiu analizuojamo instituto esmei ir prasmei, todėl neturi būti taikomas. Be kita

⁵⁶ Žr., pvz., EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 35.

⁵⁷ Išskyrus, žinoma, atsakomybės be kaltės atvejus.

ko, doktrinoje taip pat nėra teigiama, kad kaltė yra būtina sąlyga⁵⁸. Atkreiptinas dėmesys, kad kaltė analizuota nepagrįstai praturtėjusio subjekto aspektu. Toliau aptariama asmens, kurio sąskaita praturtėta, kaltės įtaka.

CK 6.242 straipsnio 3 dalyje įtvirtina atsakovo gynybos priemonė. Remiantis šia straipsnio dalimi, galima atsikirsti į nepagrįstu praturtėjimu pagrįstą reikalavimą, nurodant, kad ieškovas patyrė nuostolių dėl savo paties kaltės, t.y. elgėsi neapdairiai, neatidžiai. Teisės doktrinoje nurodoma, kad praturtėjimas tokiu atveju nelaikomas nepagrįstu, nes nuostolius patyrusi šalis prisiima jų atsiradimo riziką⁵⁹. Vertinant nurodytą poziciją, naudinga pasitelkti užsienio šalių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje suformuotus išaiškinimus.

Aptariamose valstybėse (Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje) sutinkama, kad ieškovo kaltė užkerta kelią ieškinio patenkinimui nepagrįsto praturtėjimo pagrindu⁶⁰. Kita vertus, kyla pagrįstų abejonių, ar pagrįstai atmetamas ieškinys, konstatavus būtinas nepagrįsto praturtėjimo sąlygas, remiantis ieškovo kalte.

Anglijos teisėje į ieškovo kaltę atsižvelgiama tais atvejais, kai nėra aišku, ar asmuo praturtėjo nepagrįstai arba sunku apibrėžti praturtėjimo apimtį, pavyzdžiui, paslaugų suteikimo atveju⁶¹.

Pagal Prancūzijos nepagrįsto praturtėjimo normas, ieškovo, veikusio savo interesais ir rizika, ieškinys nėra tenkinamas⁶². Ieškovo kaltės reikšmė, išieškant iš atsakovo gautą naudą nepagrįsto praturtėjimo pagrindu, kito. 1939 metais išnagrinėtoje byloje⁶³ teismas išaiškino, kad ieškovas *negali* išreikalauti iš atsakovo dėl savo kaltės patirtų praradimų. Bylos fabula buvo tokia: rangovas atliko statybos rangos sutarties pagrindu pastato rekonstrukciją. Vėliau paaiškėjo, kad statytojas (kuris tapo nemokus) statybų objektą nuomojo. Siekdamas apginti pažeistas teises, rangovas padavė į teismą pastato savininką, ieškinį grįsdamas nepagrįstu praturtėjimu. Kasacinis Teismas ieškinį atmetė remdamasis šiais dviem pagrindais: 1) savininkas praturtėjo nuomos sutarties teisiniu pagrindu, t.y. nenustatytas praturtėjimas be teisinio pagrindo; 2) ieškovas, neišsiaiškinęs užsakovo statuso, elgėsi nerūpestingai, kitaip tariant, kaltai. Teismas pabrėžė, kad kaltė susijusi su turto praradimu, o priežastinio ryšio tarp

⁵⁸ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 319.

⁵⁹ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 327.

⁶⁰ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 489.

⁶¹ *Ibid.*, p. 489 – 490.

⁶² *Ibid.*, p. 493.

⁶³ *Ibid.*, p. 495.

praturtėjimo ir kalto elgesio nėra. Tačiau nuo 1993 m. pozicija iš esmės pasikeitė⁶⁴. Kasacinio Teismo plenarinė sesija išaiškino, kad ieškovo kaltė nėra kliūtis siekiant iš atsakovo išreikalauti gautą naudą remiantis nepagrįsto praturtėjimo normomis.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, darytina išvada, kad Prancūzijoje ieškovo kaltė (tiek tyčia, tiek abi neatsargumo rūšys) neužkerta kelio nepagrįsto praturtėjimo normų taikymui.

Pagal Vokietijos CK 817 straipsnio 2 dalį, ieškovui, pažeidusiam įstatymus ar geros moralės taisykles, negali būti priteista atsakovo gauta nauda, kaip gauta nepagrįstai⁶⁵. Tačiau ši norma aiškinama kaip reiškianti, kad naudą gavęs asmuo taip pat turi būti pažeidęs įstatymų ar geros moralės nuostatas. Kita vertus, teismas leido išreikalauti nepagrįsto praturtėjimo pagrindu atlyginimą darbuotojui, dirbusiam pagal neteisėtą darbo sutartį⁶⁶.

Vadovaujantis išdėstytu, šio magistro darbo autorius CK 6.242 straipsnio 3 dalį siūlo aiškinti taip: visų pirma, ieškovo interesai bei prisiimta rizika neturi būti tapatinama su kalte; visų antra, sutinkamai su teisės doktrinos aiškinimu⁶⁷, kai ieškovas veikia savo interesais ir prisiima padarinių riziką, praradimai nelaikytini ieškovo nepagrįstu praturtėjimu. Tačiau tuo atveju, kai yra visos reikalingos sąlygos nepagrįstam praturtėjimui taikyti, vien todėl, kad elgdamasis atidžiai ir rūpestingai (be kaltės) ieškovas nebūtų patyręs praradimų, negalima iš pastarojo atimti teisę remtis nepagrįstu praturtėjimu. Kitaip tariant, ieškovo kaltė, autoriaus nuomone, nepanaikina atsakovo nepagrįsto praturtėjimo.

2.1.3. Nauda:

2.1.3.1. Gauta kito asmens sąskaita

Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne pateikiamos šios žodžio „nauda“ reikšmės⁶⁸: 1) kas naudinga, vertinga, pelninga; 2) gerovė, labas; 3) teigiamas, palankus rezultatas; 4) turtas. Įstatymų leidėjo CK 6.249 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad pažeidėjo gauta *nauda* kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta jo nuostoliais. Tolimesnėse šio darbo dalyse bus pagrįsta, kad ši sąvoka pavartota neatsitiktinai – iš skolininko išreikalaujama tai, kas pastarajam liko atėmus patirtus kaštus, t.y. vertė, palankus rezultatas.

⁶⁴ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p.496.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 501.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 503.

⁶⁷ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326 – 327.

⁶⁸ KEINYS, S., et al *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 415.

Pastebėtina, kad sąvoka „nauda“ vartojama CK 6.249 straipsnio 2 dalyje, reglamentuojančioje žalą, išieškumą civilinės atsakomybės pagrindu. Kyla klausimas, ar nepagrįsto praturtėjimo atveju skolininko praturtėjimą galima įvardinti nauda? Anglijos teisės doktrinoje teigiama, kad lingvistine prasme yra esminis skirtumas tarp sąvokų „praturtėjimas“ ir „nauda“. Vienos ar kitos sąvokos vartojimas reiškia išreikalaujamo turto nevienodą apimtį. Taip yra todėl, kad „praturtėjimas“ suprantamas kaip apimantis tą naudą, kuri gali būti įvertinta tik piniginiu ekvivalentu. Kitaip tariant, atsakovas bus laikomas praturtėjusiu tik tada, kai gaus pinigus arba piniginę vertę turintį objektą (angl. *money's worth*). Tačiau tokia definicija iš esmės atspindi ekonominį aspektą. Laikoma, kad praturtėta ir tada, kai suteikiamos asmeninio pobūdžio paslaugos⁶⁹. Todėl žodis „nauda“ yra tinkamesnis nei „praturtėjimas“, nes nepagrįstas praturtėjimas neturėtų būti apribotas tik ekonominiu aspektu⁷⁰. Tęsiant reikia pasakyti, kad „nauda“ yra lankstesnė ir turinio prasme platesnė sąvoka. Tai reiškia, kad „nauda“ nelaikytina objektyvaus praturtėjimo (turima omenyje atsakovo aktyvų padidėjimo) atitikmeniu⁷¹.

Vadovaujantis išdėstytu, šiame darbe nepagrįsto praturtėjimo santykiai turi būti suprantami kaip „nepagrįstas naudos gavimas“. Tačiau dėl to, kad „praturtėjimas“ vartojamas pernelyg plačiai, autoriaus nuomone, per vėlu įvesti „naudos“ terminą minėtų santykių aspektu.

Aptariant šio darbo 1 dalies 1.1.2. poskyryje sąlygas, kurios turi būti nustatytos, siekiant patenkinti reikalavimą nepagrįsto praturtėjimo normomis, buvo išaiškinta, kad *kito asmens sąskaita* nereiškia atitikties tarp ieškovo turto sumažėjimo ir atsakovo padidėjimo. Šioje dalyje bus nagrinėjama aptariama sąlyga trišalių santykių aspektu.

Analizuojant iškeltą klausimą, pirmiausia, reikia nustatyti, ar atsakovas naudą turi gauti tiesiogiai iš ieškovo ar ji gali būti gauta iš trečiojo asmens. CK 6.242 straipsnis atsakymo nepateikia. Dėl to šiuo klausimu analizuotina užsienio šalių doktrina.

Anglijos teisės doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad atsakovas gali būti praturtėjęs iš trečiojo asmens, laikant, kad praturtėta ieškovo sąskaita. Tokia pozicija grindžiama, be kitų, naudos perėmimo principu⁷² (angl. *the principle of interceptive subtraction*). Tam, kad būtų galima pritaikyti šį principą, turi būti patenkintos dvi sąlygos: 1) ieškovas neišvengiamai būtų gavęs naudą, jei ne atsakovo veiksmai; 2) atsakovas neturi būti įgijęs teisės į gautą

⁶⁹ Pvz., masažas, spektaklis.

⁷⁰ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 63.

⁷¹ *Ibid.*

⁷² VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 108.

naudą⁷³. Pirmoji sąlyga reiškia, kad trečioji šalis turėjo įstatyminę ar sutartinę prievolę perduoti turtą ieškovui, tačiau atsakovas ją perėmė, taigi, jei ne atsakovo įsikišimas, ieškovas neišvengiamai būtų gavęs minėtą turtą. Ši sąlyga apima ir tuos atvejus, kai trečiasis asmuo neturi prievolės atlikti veiksmų ieškovo naudai, tačiau ieškovas įrodo, kad būtų gavęs turto, jei ne atsakovo veiksmai⁷⁴. Antroji sąlyga aiškinama taip, kad ieškovas neturi teisės išreikalauti to, ką atsakovas gavo kaip atlygį. Pavyzdžiui, teikiamos savanoriškos neatlygintinos gido paslaugos. Priimta, kad už vietovės aprodymą ir komentarus, gidas gauna arbatpinigių. Į jo vietą atėjusio *konkurento*⁷⁵ surinkti pinigai nelaikomi gautais pirmojo gido sąskaita, jie yra uždirbti.

Bendru atveju, atsakovui perėmus ieškovui skirtą turtą, trečioji šalis sieks būti atleista nuo prievolės vykdymo. Tik trečiosios šalies prievolės pasibaigimo atveju galima tvirtinti, kad atsakovas praturtėjo ieškovo sąskaita⁷⁶. Pastarosios sąlygos įgyvendinimas priklauso nuo ieškovo valios. Naudos perėmimo principas padeda išnagrinėti bylą koncentruotai, t.y. išvengiama kelių bylų nagrinėjimo dėl to paties juridinio fakto.

Vokietijos teisės doktrinoje nepagrįsto praturtėjimo sąlyga *kito asmens sąskaita* padeda identifikuoti šalis, kai teisiniuose santykiuose dalyvauja daugiau nei du subjektai⁷⁷. Jei B yra C skolininkas, turintis kreditorinį reikalavimą A, tai pastarajam B nurodymu sumokėjus skolą C, pinigų perdavimas įvyksta tik tarp A ir C. Nepaisant to, A nelaikomas turinčiu tikslą sąmoningai padidinti C turtą. Iš tiesų, sumokėdamas C, A įvykdo B nurodymą ir savo prievolę šiam. A – C mokėjimą sudaro du teisiškai reikšmingi veiksmai: A atlieka B naudai mokėjimą, o B įvykdo prievolę C. Būtent toks išskaidymas reikšmingas Vokietijos CK 821 straipsnio, reglamentuojančio nepagrįstą praturtėjimą, prasme, nes nustatomi kreditoriai ir skolininkai⁷⁸. Iš pasakyto seka, kad jei A ir B nesiejo skolos prievoliniai teisiniai santykiai, A turi teisę reikalauti gražinti sumokėtą sumą iš B, o ne C. Ir *vice versa*, jei B neturi pareigos mokėti C, tai tinkamas atsakovas bus C⁷⁹. Teismų praktikoje šis teorinis modelis retai taikomas. Bylose dėl draudimo premijų sumokėjimo nesant pagrindo tai daryti, taip pat perleistų neegzistuojančių teisių įgyvendinimo, nors ir remiamasi minėtu algoritmu,

⁷³ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 109 – 111.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 109 – 110.

⁷⁵ Šiame kontekste „konkurentas“ nereiškia ūkio subjekto konkurencijos teisės prasme.

⁷⁶ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 109.

⁷⁷ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 169.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 181.

⁷⁹ *Ibid.*, p. 182.

teismai laikosi pozicijos, kad nepagrįsto pratutėjimo atveju esant trišaliams santykiams, turi būti vengiama mechaniško sprendimo.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą, šio darbo autoriaus nuomone, nėra kliūčių vadovautis nurodytais sprendimų būdais taikant CK 6.242 straipsnį. Todėl sąlyga *kito asmens sąskaita* reiškia ir tinkamą atsakovo parinkimą, kai teisiniai santykiai sieja daugiau kaip du subjektus.

2.1.3.2. Iš neteisėtų veiksmų gauta nauda

Iš neteisėtų veiksmų gauta nauda apibrėžia iš pažeidėjo išreikalautinos naudos apimtį. CK 6.249 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nukentėjusiojo galimybė reikalauti pripažinti pažeidėjo gautą naudą ieškovo nuostoliais šiame magistro darbe išaiškinta kaip reiškianti netiesioginių nuostolių raiškos formą. Minėta ir tai, kad pastarieji atlyginami laikantis žalos atlyginimo taisyklių. Visuotinai sutinkama, kad pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija – kompensacinė⁸⁰. Tai reiškia, kad atlyginami turi būti tokio dydžio nuostoliai, kokie yra patirti, t.y. nukentėjusysis neturi atsidurti geresnėje padėtyje. Dėl to išreikalaujama gali būti tik ta nauda, kuri gauta iš neteisėtų veiksmų. Skirtumas tarp to, ką pažeidėjas galėjo gauti legaliai ir to, ką gavo neteisėtai, nėra svarbus. Priešingu atveju būtų išeinama už kompensacinio principo ribų.

Kitas svarbus aspektas yra tas, kad turi būti nustatomas priežastinis ryšys tarp pažeidėjo gautos naudos ir neteisėtų veiksmų. Taigi išreikalautina ta naudos dalis, kuri gauta dėl neteisėtų veiksmų. Laikantis nustatytos magistro darbo struktūros, priežastinio ryšio reikšmė aptariama 2.1.4. skyriuje.

2.1.4. Priežastinis ryšys tarp teisių pažeidimo ir gautos naudos

CK 6.247 straipsnyje apibrėžiamas būtinas civilinės teisės pažeidimo sudėties elementas – priežastinis ryšys. Tinkamas šios sąlygos suvokimas ir pritaikymas leidžia teismui priimti teisingą sprendimą, t.y. nei pernelyg išplėsti, nei per daug susiaurinti civilinės atsakomybės ribas⁸¹. Priežastinio ryšio įtaka pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių,

⁸⁰ Žr. pvz., MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 52 – 53.

⁸¹ MIKELĖNAS, V. *in Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 337.

apimčiai bus analizuojama kitoje magistro darbo dalyje. Šios dalies tikslas – apibendrintai pateikti priežastinio ryšio sampratą.

CK 6.247 straipsnyje įtvirtintas priežastinis ryšys aiškinamas kaip reiškiantis tai, jog skolininko veiksmai (neveikimas) atsirado anksčiau nei nuostoliai, kurie yra skolininko elgesio rezultatas. Nurodoma, kad skolininko elgesys neturi būti vienintelė, pakanka įrodyti, jog tai yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis⁸². Teigiama, kad neturi būti pernelyg didelio skolininko elgesio ir nuostolių atotrūkio⁸³. Remiantis minėtais postulatais, daroma išvada, kad CK 6.247 įtvirtinta lankstaus (angl. *flexible*) priežastinio ryšio doktrina⁸⁴.

Teismas, nustatydamas priežastinio ryšio buvimą, atlieka dviejų etapų testą: nustato faktinį priežastinį ryšį, po to – teisinį. Atliekant pirmąją testo dalį, teismas taiko *ekvivalentinį* priežastinį ryšį (*conditio sine qua non*). Ekvivalentinio priežastinio ryšio teorijos turinį sudaro tai, kad kiekviena sąlyga, be kurios žalingo rezultato nėra nebūtų buvę, yra to žalingo rezultato pasekmė. Priežastinis ryšys egzistuoja tik tada, kai veiksmas yra ekvivalentinė pasekmės priežastis, t.y. būtina, privaloma sąlyga⁸⁵. Taigi šiame etape sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų. Kitaip tariant, nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo⁸⁶. Antruoju etapu nustatoma, ar teisiniai padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo⁸⁷. Tokiu atveju reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą. Taip pat svarbi yra atsakomybės prigimtis ir įprasta gyvenimiška rizika⁸⁸.

Matyti, kad nustatant teisinį priežastinį ryšį, veikia įvairios priežastinio ryšio teorijos. Atsakovo galimybė neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą grindžiama *artimiausios* priežasties teorijos esme. Pagal *adekvataus* priežastinio ryšio teoriją, priežastinis ryšys tarp veiksmų ir jų žalingų padarinių egzistuoja tada, kai veiksmai padidina žalos atsiradimo galimybę. Adekvati priežastis nėra vienintelė atitinkamų pasekmių

⁸² MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 338.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 69.

⁸⁵ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 201.

⁸⁶ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 lapkričio 26 d. nutartis c.b. L. B. ir kt. v. DNSB „Medvėgalis“ ir kt., Nr. 3K-7-455/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S).

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ *Ibid.*

priežastis, tačiau ji tam tikrų pasekmių atsiradimo tikimybę paverčia tikrove⁸⁹. Šis aspektas suderinamas su *netiesioginio* priežastinio ryšio esme – vieno asmens atlikti veiksmai savaime nesukelia kitam asmeniui negiamų padarinių, tačiau sudaro sąlygas minėtiems padariniams atsirasti⁹⁰. *Tiesioginio* ir netiesioginio priežastinio ryšio išskyrimas svarbus nustatant žalą padariusių asmenų prievolės rūšį: CK 6.6 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta solidariosios skolininkų pareigos prezumpcija, jeigu prievolė susijusi su kelių asmenų veiksmais padarytos žalos atlyginimu, tačiau kai priežastinio ryšio tarp atsakovų veiksmų ir atsiradusios žalos pobūdis yra skirtingas, t. y. kai vieno atsakovo veiksmai buvo tiesioginė žalos atsiradimo priežastis, o kito veiksmai tik netiesiogiai turėjo įtakos žalos atsiradimui, atsakovų atsakomybė bus dalinė⁹¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatytas ir nesant ekvivalentinio priežastinio ryšio.

Apibendrinant pasakytina, kad nors CK 6.247 straipsnyje įtvirtinta pažangi lankstaus priežastinio ryšio koncepcija, teismų praktikoje pasitaiko šios nuostatos ignoravimo atvejų, t.y. taikoma tik tiesioginio priežastinio ryšio teorija vertinant teisinį priežastinį ryšį⁹².

2.2. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų skirtumai

Civilinės atsakomybės pagrindu išreikalaujama pažeidėjo gauta nauda nuo nepagrįsto praturtėjimo, kaip galimo civilinio teisių gynimo būdo, iš esmės skiriasi toliau nurodomais aspektais.

1. *Galimos išreikalauti naudos apimtis*. Civilinės atsakomybės pagrindinė kompensacinė funkcija plaukia iš CK 6.263 straipsnio 2 dalies. Normoje įtvirtinta, kad žalą, padarytą asmeniui, turtui, o įstatymų nustatytais atvejais – ir neturtinę žalą privalo visiškai atlyginti atsakingas asmuo. Tęsiant pažymėtina, jog šis imperatyvas suponuoja atlygintinos žalos apimtį, t.y. tiek, kiek jos patirta. Todėl, remiantis civiline atsakomybe pažeidėjo gautos naudos kontekste, nukentėjusysis gali išreikalauti jos tiek, kiek įrodo, kad *pats būtų gavęs*.

⁸⁹ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 204 – 205.

⁹⁰ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 69.

⁹¹ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 lapkričio 26 d. nutartis c.b. *L. B. ir kt. v. DNSB „Medvėgalis“ ir kt.*, Nr. 3K-7-455/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S).

⁹² Žr., pvz., LVAT 2007 m. balandžio 23 d. nutartį adm. b. *D. A. v. Lietuvos valstybė*, Nr. A⁴ – 417/2007, kat. 15.2(S); LVAT 2007 m. lapkričio 20 d. nutartį adm. b. *E. B. v. Lietuvos valstybė*, Nr. A¹¹ – 1064/2007, kat. 15.2; 62 (S); LVAT 2007 m. spalio 5 d. nutartį adm. b. *V. K. v. Lietuvos valstybė*, kat. 15.2; 15.4 (S).

Prievolėmis, kylančiomis iš nepagrįsto praturtėjimo, siekiama kitokio tikslo – paimti tai, kas gauta be teisinio pagrindo⁹³. Dėl to šiuo atveju iš pažeidėjo išreikalauti galima gautą naudą visa apimtimi, t.y. ir tai, ko nukentėjusysis nebūtų galėjęs gauti.

2. *Taikymo sąlygos*. Tam, kad būtų galima išreikalauti pažeidėjo gautą naudą, remiantis civiline atsakomybe, turi būti konstatuotos keturios sąlygos: 1) neteisėti veiksmai, 2) žala, 3) priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos bei 4) kaltė⁹⁴. Nurodytos sąlygos yra kumuliatyvios, nesant bent vienos iš jų, ieškovo ieškinys tokiu atveju negali būti tenkinamas. Nepagrįsto praturtėjimo atveju, remiantis šiame magistro darbe išsakytais argumentais, kaltė nėra būtina sąlyga. Neteisėti veiksmai, kaip civilinės atsakomybės pagrindas, negali būti tapatinami su nepagrįsto praturtėjimo sąlyga, numatančia, kad praturtėta turi būti be teisinio pagrindo. Tokia išvada daroma, nes be teisinio pagrindo praturtėti galima ir nesant teisių pažeidimo. Priežastinis ryšys civilinės atsakomybės atveju iš esmės lemia išreikalautinos naudos apimtį. Tai reiškia, kad šiuo atveju vertinamas priežastinis ryšys tarp gautos naudos ir neteisėtų veiksmų, taigi nustatoma, ar nukentėjusysis būtų gavęs tokią naudą, kokią gavo pažeidėjas. Kitaip tariant, ieškovui atlyginama tokia suma, kuri atitinka jo turto sumažėjimą. Nepagrįsto praturtėjimo atveju priežastinis ryšys reiškia nuorodą, kad dėl atliktų veiksmų (*inter alia* kito asmens teisių pažeidimo) buvo praturtėta. Šiuo atveju nebūtina, kad pažeidėjo praturtėjimas tiksliai atitiktų nukentėjusiojo turto sumažėjimą⁹⁵.

3. *Ieškinio senaties terminas*. Pareikšti reikalavimą dėl žalos atlyginimo pagal civilinės atsakomybės normas yra taikomas sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 str. 8 d.). Ieškinio reikalavimui, kurio teisinį pagrindą sudaro nepagrįsto praturtėjimo normos, taikomas bendras dešimties metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 str. 1 d.).

4. *Subsidiarus nepagrįsto praturtėjimo normų taikymas*. Ši ypatybė bus atskleista analizuojant civilinės atsakomybės ir nepagrįsto praturtėjimo, kaip civilinių teisių gynimo būdų, santykį.

Apibendrinant pateiktus skirtumus, galima daryti tokias išvadas. Pirmiausia, galimybė išreikalauti tą pažeidėjo gautos naudos dalį, kurios negalima išieškoti remiantis civiline

⁹³ Žr., pvz., VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 62.

⁹⁴ Išskyrus tuos CK numatytus atvejus, kai atsakomybė galima be kaltės.

⁹⁵ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326. Priežastinio ryšio įtaka galimos iš pažeidėjo išreikalauti gautos naudos apimčiai bus analizuojama šio magistro darbo 3.3.1. skyriuje.

atsakomybe, grindžiama nepagrįsto praturtėjimo esme – niekas negali praturtėti kito asmens sąskaita. Antra, nepagrįsto praturtėjimo atveju išreikalaujama gauta nauda ir tais atvejais, kai dėl praturtėjimo jį gavusio asmens veiksmuose nėra kaltės.

2.3. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinių pagrindų santykis

2.3.1. Pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, ir negauto pelno, kaip netiesioginės žalos, santykis

Neteisėtais veiksmais ar neveikimu padarius tam tikrą neigiamą poveikį objektui – sumažėjus jo ekonominei vertei, jam praradus kokybines savybes ar visiškai jį sunaikinus – teigiama, kad sukelta žala, t.y. neigiamas žalingas poveikis⁹⁶. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas žalos sampratą yra įtvirtinęs CK 6.249 straipsnio 1 dalyje. Nurodoma, kad piniginei žalos išraiška yra nuostoliai. Tęsiant reikia pasakyti, kad minėtame straipsnyje nurodytos dvi žalos rūšys: turto sumažėjimas (lot. *damnum emergens*) ir negautas pelnas (lot. *lucrum cessans*). Taigi netiesioginiai nuostoliai yra nukentėjusiojo negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, jei nebūtų buvę teisės pažeidimo. Kitaip tariant, netiesioginiai nuostoliai yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl atsakovo neteisėtų veiksmų, sutrukdžiusių ieškovo veiklą, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Iš pateiktos netiesioginių nuostolių sampratos daroma akivaizdi išvada, kad įrodyti reikia tai, *ko nėra gauta* (negavo nei pažeidėjas, nei nukentėjusysis).

Pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, išreikalavimo atveju yra kiek kitaip. Remiantis šiame magistro darbe išreikšta pozicija, kad CK 6.249 straipsnio 2 dalies pagrindu pažeidėjo gauta nauda pripažįstama tradicinės žalos raiškos forma, taip pat tuo, jog vertinama pažeidėjo gautos naudos ir nukentėjusiojo nuostolių atitiktis, prieinama prie teisės doktrinoje suformuotos precedentinės išvados⁹⁷, kad pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, išreikalavimo atveju skaičiuojama tai, ką *pažeidėjas realiai gavo*. Į hipotetines pažeidėjo galimybes gauti tam tikrą naudą nėra atsižvelgiama.

⁹⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 141.

⁹⁷ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 73.

2.3.2. Nepagrįsto praturtėjimo ir civilinės atsakomybės santykis

CK 6.242 straipsnis taikomas subsidiariai. Tai, anot teisės doktrinos, reiškia, kad nepagrįstu praturtėjimu remiamasi tada, kai ieškovas negali apginti savo pažeistos teisės kitais gynybos būdais. Nurodoma, kad atsakovo nepagrįstai gautą naudą negalint išieškoti naudojant sutarčių, deliktinės atsakomybės ar daiktinės teisės numatytais gynybos būdais, taikomas minimas straipsnis⁹⁸. Iš pasakyto seka, kad pirmiausia pažeidėjo gauta nauda turi būti išieškoma taikant civilinę atsakomybę. Nustačius, kad šito padaryti negalima, remiamasi nepagrįsto praturtėjimo normomis. Toks reglamentavimas palieka vietos abejonei, ar subsidiarumas turi būti suprantamas kaip reiškiantis nepagrįsto praturtėjimo taikymą atskirai ar šiuo teisių gynimo būdu galima remtis kartu su žalos atlyginimu ta apimtimi, kuria civiline atsakomybe nepasiekiamas norimas rezultatas? Į iškeltą klausimą sprendimas pateikiamas pasitelkus užsienio valstybių teisės doktriną.

Subsidiarumo samprata nėra vienareikšmė. Terminas vartojamas apibrėžiant santykį tarp dviejų teisinių ieškinio pagrindų. Ypatybė yra ta, kad vieno ieškinio teisinio pagrindo reguliuojami santykiai patenka į kito. Tokiu būdu yra ribojama galimybė remtis vienu teisiniu pagrindu net ir tuo atveju, kai visos būtinos sąlygos yra tenkinamos⁹⁹. Konkretinant nurodoma, kad plačiąja prasme analizuojama sąvoka reiškia vieno teisinio pagrindo (nepagrįsto praturtėjimo) subordinaciją kito teisinio pagrindo (civilinės atsakomybės) atžvilgiu. Griežtąja prasme subsidiarumas reiškia draudimą apskritai taikyti, šiuo atveju nepagrįsto praturtėjimo normas, jei galima taikyti civilinę atsakomybę, nors pastaroji ir nesuteiktų galimybės visiškai apginti ieškovo pažeistas teises¹⁰⁰.

Anglijos teisės doktrinoje pirmenybė teikiama kitiems nei nepagrįstas praturtėjimas civiliniams teisių gynimo būdams. Tai reiškia, kad esant, pavyzdžiui, sutartiniams prievoliniams teisiniams santykiams, nepagrįsto praturtėjimo normos netaikomos¹⁰¹. Taigi subsidiarumo esmę sudaro tai, kad esant patronuojančiam teisiniam pagrindui, nepagrįstu praturtėjimu remtis negalima.

⁹⁸ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326.

⁹⁹ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 424.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 424.

¹⁰¹ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 426.

Išsamiai analizuojamas klausimas atskleidžiamas Prancūzijos teisės doktrinoje. Minėtoje *Boudier* byloje suformuotas nepagrįsto praturtėjimo (lot. *actio de in rem verso*) precedentas, Aukščiausiojo Teismo nuomone, neturėjo teisinio pagrindo Prancūzijos Civiliniame kodekse. Aptariamas pagrindas įvertintas kaip teisingumo principo išplėtimas. Dėl šių priežasčių nenorėta, kad nepagrįsto praturtėjimo institutas suardytų Civilinio kodekso struktūrą. Remiantis tuo, kad pagal *non cumul* principą ieškovui neleidžiama rinktis ieškinio teisinio pagrindo, kai atitinkamos faktinės aplinkybės sudaro ir vieno, ir kito taikymo galimybę, Prancūzijos teisės sistema neleidžia taikyti nepagrįsto praturtėjimo normų, kai šalis sieja sutartiniai teisiniai santykiai¹⁰². Dar 1914 m. išnagrinėtoje *Clayette* byloje Teismas pasisakė, kad ieškinys, paremtas nepagrįsto praturtėjimo normomis, negali būti tenkinamas, jei pirminis ieškinys¹⁰³ netenkintas dėl teisinių kliūčių. Taisyklė netaikoma esant faktinių aplinkybių nepakankamumui¹⁰⁴. Nurodytas precedentas išaiškintas *Dame Masselin v. Decaens* byloje: ieškinys, paremtas nepagrįstu praturtėjimu, negali būti reiškiamas dėl to, kad praleistas senaties terminas, nesugebama pateikti įrodymų, pagrindžiančių ieškinio faktinį pagrindą, ar yra kitų teisinių kliūčių, užkertančių kelią patenkinti ieškinį, paremtą deliktinės ar sutartinės atsakomybės teisės normomis¹⁰⁵. Šiandienėje teisės doktrinoje pozicija yra kiek pakitusi. Tai pasireškia teisinių kliūčių sąrašo siaurimu. Konkrečiai kalbant, nepagrįsto praturtėjimo normos netaikomos, jei suėjęs senaties terminas išreikalaujant pažeidėjo gautą naudą civilinės atsakomybės pagrindu, arba tada, kai stinga įrodymų. Kita vertus, pastebimas teisinių ir faktinių kliūčių atskyrimo dirbtinumas¹⁰⁶. Dar daugiau, randasi teoretikų, pritariančių ne tik teisinių ir faktinių kliūčių atskyrimo panaikinimui, bet ir nepagrįsto praturtėjimo subsidiarumo požymio atsisakymui apskritai¹⁰⁷.

Jei nuostolių atlyginimo reikalaujama Vokietijos CK 346 straipsnio¹⁰⁸ pagrindu, remtis nepagrįsto praturtėjimo normomis negalima. Nurodoma, kad Vokietijos CK 346 straipsnis yra *lex specialis* nepagrįsto praturtėjimo atžvilgiu. Nors Vokietijos CK 346, 347

¹⁰² BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 423.

¹⁰³ Turima omenyje ieškinys, paremtas civilinės atsakomybės normomis.

¹⁰⁴ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 423.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 429.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 430.

¹⁰⁸ Šis straipsnis reglamentuoja sutarties nutraukimo teises pasekmes.

straipsnių normos, reglamentuojančios sandorių nutraukimo padarinius¹⁰⁹, panašios į nepagrįsto praturtėjimo normas, esama esminių skirtumų. Dėl to svarbu visapusiškai išnagrinėti bylos aplinkybes ir parinkti tinkamą teisės normą. Pagal iki prievolių teisės reformos galiojusio Vokietijos CK 327 straipsnį buvo galima taikyti nepagrįsto praturtėjimo normas sutarties nutraukimo atveju. Dabar galiojantis Civilinis kodeksas įtvirtina aiškia distinkciją: nepagrįsto praturtėjimo normomis galima remtis tik *negaliojančio* sandorio padariniams šalinti. Jei sandoris nutraukiamas pasinaudojant įstatyme ar sutartyje numatyta teise, nepagrįsto praturtėjimo normų taikymas negalimas¹¹⁰. Vokietijoje nepagrįsto praturtėjimo subsidiarus taikymas skirtas užkirsti kelią kitų CK normų taikymo išvengimui¹¹¹.

Vadovaujantis aukščiau nurodytu užsienio valstybių subsidiarumo klausimo reguliavimu, šio magistro darbo autorius pritaria pozicijai, kad subsidiarus nepagrįsto praturtėjimo taikymas turi būti suprantamas taip: pirmiausia turi būti remiamasi civilinės atsakomybės normomis, jei jų taikymas negalimas arba nepasiekiamas norimas rezultatas, papildomai taikomos nepagrįsto praturtėjimo normos jam pasiekti. Kitaip tariant, subsidiarumas reiškia lygiagretumą. Tokia išvada turi praktinės reikšmės analizuojamos temos kontekstu: ta apimtimi, kuria negalima išreikalauti iš pažeidėjo jo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, likusi dalis išreikalaujama pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Be kita ko, praleidus sutrumpintą trejų metų ieškinio senaties terminą dėl žalos atlyginimo, išlieka galimybė taikyti nepagrįsto praturtėjimo normas, nes tokiu atveju taikomas jau minėtas bendras terminas. Reikia pastebėti, kad nors tokia išvada atitinka teisės doktrinoje išreikštą nuomonę¹¹², tačiau subsidiarumo koncepcija nėra atskleidžiama.

Remiantis išdėstytu, galima daryti išvadą, kad nepagrįsto praturtėjimo subsidiarus taikymas reiškia *lygiagretų* taikymą. Tokia koncepcija padeda realiai įgyvendinti CK 6.249 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą ieškovo teisę.

¹⁰⁹ Vokietijos CK pakeitimai, susiję su prievolių teisės reforma, įsigaliojo nuo 2002 m. sausio 1 d. Remiamasi BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p.444 nurodytu teiginiu.

¹¹⁰ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 444.

¹¹¹ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 424.

¹¹² MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 73.

3. Pažeidėjo gautos naudos apskaičiavimas

3.1. Naudos samprata

Ieškovo, grindžiančio savo reikalavimą CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, priteistinių nuostolių apimtis priklauso ne tik nuo šios gynimo priemonės teisinės konstrukcijos, bet ir šioje dalyje aptariamų veiksnių: naudos sampratos, jos skaičiavimo kriterijaus (kainos ar rinkos vertės), laiko momento, kurio metu nustatoma gauta nauda, net įrodinėjimo pareigos tinkamo paskirstymo. Pozicija išvardytų dydžių klausimu toliau išdėstoma kompleksiskai.

Minėta, kad nauda reiškia kažką, kas yra vertinga, pelninga, teigiamas, palankus rezultatas. Tęsiant gaunama išvada, kad tai, kas pablogina asmens padėtį, taip pat tai, kas nei pablogina, nei pagerina padėties, nėra laikoma nauda. Būtent tokia naudos prasme vadovaujamosi šiame darbe pagrindžiant pažeidėjo gautos naudos apskaičiavimą.

3.1.1. Turto padidėjimas, nesumažėjimas

Vienas iš aktualių klausimų, kylančių skaičiuojant pažeidėjo gautą naudą, yra naudos apibrėžtis, t.y. ji turi būti skaičiuojama vadovaujantis pažeidėjo gauto turto prieaugiu ar būtinų išlaidų sutaupymu. Taip pat neaišku, ar būtinų išlaidų sutaupymas ir turto nesumažėjimas yra ekvivalenčios sąvokos. Atsakymas į iškeltus klausimus pateikiamas lyginant toliau aptariamą galimas situacijas.

1. Naudos negauta, bet sutaupyta išlaidų. Atsakovas, vykdydamas ūkinę veiklą, gali būti sutaupęs išlaidų, tačiau negavęs pelno. Tokia situacija galima, pavyzdžiui, atsakovui pagal sutartį įsipareigojus teikti plačiajuosčio sparčiojo interneto paslaugas, tačiau realiai teikiamos naudojant seno modelio ryšio perdavimo įrangą, dėl to suteikta paslauga nėra kokybiška. Paslaugos teikėjas gali būti negavęs pelno, tačiau sutaupęs pastebimą dalį išlaidų. Manytume, kad šios atsakovo sutaupytos išlaidos turėtų būti laikomos gauta nauda, todėl jas galima išieškoti remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi. Išvada grindžiama tuo, kad sutaupytos neišvengiamai atsakovo turėtos patirti išlaidos padidina pastarojo turta, t.y. sudaro jo aktyvų dalį. Ši išvada atitinka ir Lietuvos jurisprudencijoje pateikiamą poziciją: „Pažeidėjo gauta nauda laikoma visa tai, ką pažeidėjas sutaupė ir (ar) gavo pažeisdamas <...> saugomas teises“¹¹³ Įdomu pastebėti, kad Anglijos teismų praktikoje minimu klausimu

¹¹³ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 2A – 349/2008, kat. 20.2; 22.7; 44.2; 84 (S).

laikomasi priešingos pozicijos: „...sutaupyto išlaidų samprata nepatenka į pažeidėjo gautos naudos koncepciją, kaip tai įprastai suprantama“¹¹⁴. Minėtas teiginys grindžiamas tuo, kad atgrasinimo funkcija netenka prasmės ieškovui iš savo veiksmų patyrus nuostolių¹¹⁵.

2. *Gauta naudos ir sutaupyta išlaidų*. Aptariamam atveju tinka remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėta byla¹¹⁶. Faktinės bylos aplinkybės buvo tokios: atsakovas, nutraukęs darbo sutartį, įsteigė įmonę, kuri gamino ir pardavinėjo baldų komplektus, tapačius ieškovo pardavinėjamiems. Atsakovas ūkine veikla pradėjo verstis pažeisdamas darbo sutarties priede įtvirtintą įsipareigojimą darbo sutarties laikotarpiu ir vienerius metus po sutarties nutraukimo nekurti tokios veiklos profilio bendrovės, nepanaudoti atskleistų komercinių paslapčių. Nustatyta, kad atsakovas, pasinaudojęs jam atskleista konfidencialia informacija, iš savo veiklos gavo didelį pelną. Pirmosios instancijos teismas¹¹⁷, apskaičiuodamas žalos dydį, rėmėsi subjektyviu metodu (objektyviu metodu nesirėmė, nes atsakovas atsisakė pateikti duomenis, pagrindžiančius jo gautą naudą), kurio esmę sudaro skirtumas tarp nukentėjusiojo pelno, gauto iki teisės pažeidimo padarymo ir atitinkamu laikotarpiu po jo. Ieškovo negautos pajamos pagal objektyvųjį metodą apskaičiuojamos iš pažeidėjo gautų pajamų atimant turėtas išlaidas. Taigi esminis dydis yra pažeidėjo gautos naudos dydis. Teismas išvengė būtinybės pasisakyti dėl atsakovo sutaupyto išlaidų skaičiuojant gautą naudą, nes, minėta, pasitelkė subjektyvųjį metodą. Todėl teismo pozicija aptariamam klausimui nėra išsakyta. Reikia atkreipti dėmesį, kad skaičiuojant nuostolius objektyviu metodu, rezultatas būtų gautas kiek kitoks. Tęsiant, keliamas minėtas klausimas, koks yra pažeidėjo gautos naudos dydis: ar tai yra grynas pelnas, gaunamas iš pajamų atėmus ūkinės veiklos metu patirtų sąnaudų vertę, ar tai yra sutaupytos išlaidos, kurias atsakovas būtų patyręs samdydamas pardavimų konsultantą, įgydamas reikiamą informaciją? O gal turi būti minėtų dydžių sudėtis, t.y. pažeidėjo gautą naudą sudaro grynas pelnas ir sutaupytos išlaidos?

Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje¹¹⁸ analizuojamu klausimu teigiama: „Ieškovo išlaidos reklamai galėtų būti vertinamos kaip atsakovo be pagrindo įsigytos ar

¹¹⁴ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 74.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. UAB „Baldų rojus“ v. G.O., Nr. 3K – 3 – 197/2007, kat. 22.8; 89 (S).

¹¹⁷ Kasacinės instancijos teismas paliko galioti žemesnės instancijos teismų sprendimus dėl priteisto žalos dydžio.

¹¹⁸ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 18 d. nutartis c. b. UAB „Rasa“ ir kt. v. R. D. individuali įmonė (duomenys neskelbtini) Nr. 2A – 162/2005, kat. 87 (S).

sutaupytas turtas, jeigu atsakovas iš ieškovo reklamos būtų gavęs naudą. Ieškovo dalį turėtų išlaidų reklamai laikyti atsakovo įsigytu ar sutaupytu turtu, nenustačius kokią naudą šių išlaidų pasekoje gavo atsakovas, negalima, nes pačių išlaidų būvimas ne visada patvirtina faktą, kad buvo sukurta nauda. Šiuo atveju ieškovai turėtų įrodyti, kad jų reklamos įtakoje padidėjo atsakovo produkcijos apyvarta ir jis dėl to gavo pelną arba, kad atsakovo produkcijos apyvarta nesumažėjo ar būtų dar daugiau sumažėjusi, jeigu ieškovai būtų produkcijos nereklamavę“. Nors pateiktas išaiškinimas ne visiškai atitinka iškelto klausimo *ratio decidendi*¹¹⁹, tačiau leidžia daryti išvadą, kad teismas mano, jog pažeidėjo gautą naudą sudaro grynas pelnas ir sutaupytos išlaidos.

Šio darbo autoriaus nuomone, galima būtų remtis Anglijos teisės doktrinoje išreikšta pozicija, teigiančia, kad turi būti remiamasi grynuoju pelnu, o ne sutaupytomis išlaidomis¹²⁰. Byloje *Celanese International Corpn v. BP Chemicals Ltd*¹²¹ atsakovas, gamindamas acto rūgštį, naudojo ieškovo išrastą formulę be jo sutikimo. Gamybą, vykusią dviem atskirais procesais, teismas išskyrė į du savarankiškus gamybos būdus. Atsakovas, naudodamas neteisėtą gamybos būdą, uždirbo didelį pelną, nors vienas iš gamybos procesų buvo itin nuostolingas. Tačiau būtent dėl neteisėtai naudoto acto rūgšties gamybos būdo atsakovas sutaupė reikšmingą dalį išlaidų. Minimoje byloje Laddie J patvirtino, kad pažeidėjui negavus pelno, gauta nauda neapima sutaupytų išlaidų¹²². Išvada pagrįsta teigiant, kad sutaupytų išlaidų metodas yra pernelyg atsitiktinis, dėl to neatlieka atgrasinimo funkcijos. Dar daugiau, ieškovas negali didinti ieškinio sumos remdamasis fikcija, kad atsakovas turėjo gauti daugiau naudos. Dėl to atsakovas negali remtis argumentu, jog neteisėtai gautą naudą galėjo gauti teisėtai, t.y. nebūtų patyręs išlaidų. Be kita ko teigiama, kad įrodyti pažeidėjo sutaupytas išlaidas yra pernelyg sudėtinga¹²³.

Vadovaujantis išdėstytu, galima daryti kelias išvadas. Pirma, skaičiuojant pažeidėjo gautą naudą, reikia skirti sutaupytas išlaidas, kaip pagrindą pažeidėjui gauti pelną ir turto nesumažėjimą, kaip savarankišką gautos naudos kategoriją. Pirmuoju atveju sutaupytos išlaidos nėra išieškomos, nes jos yra tik pagrindas, priežastis atsakovui neteisėtai gauti naudos. Antruoju atveju laikoma, kad būtinai turimų patirti išlaidų atveju turto

¹¹⁹ Šiame magistro darbe ne kartą išaiškinta, kad pagal CK 6.249 str. 2 d išieškoma pažeidėjo gauta nauda turi sutapti su *netiesioginiais* ieškovo nuostoliais. Pateikiamame pavyzdyje teismas analizuoja atitiktį tarp ieškovo *tiesioginių* nuostolių (turėtos išlaidos reklamai) nuostolių ir pažeidėjo gautos naudos.

¹²⁰ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 75.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² *Ibid.*, p. 75.

¹²³ *Ibid.*, p.76.

nesumažėjimas sudaro pažeidėjo gautą naudą, todėl jas ieškovas gali išieškoti pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį. Antra, sutaupyta išlaida sumuojant su gautu grynuoju pelnu, pažeidėjo gauta nauda taptų pernelyg išplėsta, ieškovui būtų suteikta teisė išreikalauti tai, ko atsakovas negavo (nepatenka į jo aktyvus). Taip būtų išeita už pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip nukentėjusiojo nuostolių, kompensacinio gynimo būdo.

3.2. Gautos naudos išraiškos forma: kaina, vertė

Šioje magistro darbo dalyje atskleidžiamas gautos naudos apskaičiavimo piniginis kriterijus, motyvuojamas pasirinkimo variantas. Iš tiesų, kaina ir rinkos vertė, kaip gautos naudos išraiškos forma, skiriasi. Tai patvirtina Turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo¹²⁴ 2 straipsnyje skiriamos sąvokos „kaina“ ir „rinkos vertė“. Ieškovas, reikalaujamas pažeidėjo gautą naudą pripažinti jo nuostoliais, be abejonės, rinksis tą dydį, kuris leis išreikalauti daugiau. Tačiau kyla abejonių, ar visada, tiksliau tariant, ar apskritai ieškovas gali rinktis pažeidėjo gautą naudą išreikšti kaina ar rinkos verte. Į nagrinėjamą klausimą turi būti atsakyta atsižvelgiant į pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo teisinę koncepciją, t.y. kad ta dalis, kuri atitinka netiesioginius nuostolius išieškoma pagal žalos atlyginimo taisyklės, o likusi nauda – remiantis nepagrįsto praturtėjimo normomis. Pradėsime nuo pastarojo teisinio pagrindo.

Problematika vertinant pažeidėjo gautą naudą nepagrįsto praturtėjimo atveju kyla tada, kai šiuo institutu remiamasi dėl to, kad išnyko teisinis pagrindas. Tokiu atveju kyla abejonių, kokių dydžiu remtis – pagal išnykusį pagrindą (pvz., pripažintą negaliojančia sutartį) nustatyta kaina ar gautos naudos rinkos verte. Atsakymas į šį klausimą itin svarbus tuo atveju, kai objektyvi vertė yra didesnė nei ta, kuri buvo suderėta šalių. Reikia išsiaiškinti, ar ieškovas yra saistomas išnykusio teisinio pagrindo. Toliau pateikiamos išnykusio teisinio pagrindo galimos reikšmės.

*1. Išnykusiame teisiniame pagrindė numatyta kaina yra gautos naudos apskaičiavimo maksimali riba*¹²⁵. Anglijos teismų praktikoje teigiama, kad negalima priteisti ieškovui daugiau, nei buvo derėtasi su atsakovu. Nurodoma, kad priteisus daugiau nei buvo derėtasi, ieškovas neteisėtai atsidurtų geresnėje padėtyje¹²⁶. Atkreipiamas dėmesys, kad išnykęs teisinis pagrindas turi būti gaire, kuria remiamasi nustatant nepagrįstą praturtėjimą. Taigi

¹²⁴ Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr. 52-1672.

¹²⁵ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 101.

¹²⁶ *Ibid.*

lordo Atkino žodžiais tariant, teismas gali atsižvelgti į tarp šalių vykusias derybas, kaip į įrodymą, pagrindžiantį šalių valią dėl paslaugų vertės, o ne tam, kad užbaigtų derybas: „...*jei svarstomas klausimas tik dėl trijų ar penkių procentų, teismas neturėtų nukrypti nuo šių skaičių. Klaidinga būtų ignoruoti minėtus dydžius ir kompensuoti remiantis visiškai kitais pagrindais, kuriais, tikėtina, šalys niekada nebūtų sutarusios dėl paslaugų teikimo*“¹²⁷. Pateikta pozicija grindžiama ir tuo, kad ji tinkamai parodo, ar praturtėjęs asmuo vertina tai, kas gauta¹²⁸.

2. *Išnykusiame teisiniame pagrinde numatyta kaina nėra gautos naudos apskaičiavimo maksimali riba*¹²⁹. Šis kriterijus yra grindžiamas Anglijos apeliacinio teismo išaiškinimu nagrinėjant bylą *Rover International Ltd v. Cannon Film Sales Ltd (No 3)*¹³⁰. Ieškovas reikalavo atlyginti nuostolius, kurių dydį grindė filmų dubliavimo ir distribucijos sutarčių įvykdymo teisiniu pagrindu. Išnykus teisiniam pagrindui, teisėjas Kerr LJ pateikė nuomonę, kad gautos naudos įvertinimas nėra ribojamas ta gauta nauda, kuria ieškovas būtų praturtėjęs, jei teisinis pagrindas (šiuo atveju sutartis) nebūtų išnykęs. Šiai išvadai pagrįsti pateikiami trys argumentai¹³¹:

- a) nebūtų teisinga ir sąžininga atsakovui suteikti teisę remtis išnykusiu teisiniu pagrindu ribojant gautos naudos vertinimą. Kitaip tariant, ieškovui neturi būti leidžiama remtis išnykusiu teisiniu pagrindu, kai jis yra naudingas¹³², ir ignoruoti, kai nenaudingas;
- b) išnykusiame teisiniame pagrinde numatyta kaina laikant galimo išreikalauti nepagrįsto praturtėjimo riba, būtų iškreipiama nepagrįsto praturtėjimo esmė – išreikalauti visa, kas be teisinio pagrindo atiteko atsakovui;
- c) išnykęs teisinis pagrindas yra niekinis, t.y. nesukeliantis teisinių pasekmių (angl. *null and void*). Ieškinys dėl nepagrįsto praturtėjimo paremtas juridiniu faktu, kad teisinis pagrindas neegzistuoja, todėl būtų nelogiška remtis išnykusiu teisiniu pagrindu vertinant atsakovo gautą naudą. Tai, be kita ko, prieštarautų protingumo principui.

Dominuojanti pozicija yra ta, kad kaina turi būti laikoma kriterijumi, kuriuo remiantis nustatoma atsakovo gauta nauda¹³³. Vertinti gautą naudą, pirmiausia nustatoma objektyvi vertė, todėl išnykusiame teisiniame pagrinde užfiksuota kaina leidžia nustatyti, kokia buvo

¹²⁷ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 101 – 102.

¹²⁸ Į minėtą teiginį turi būti atsižvelgiama tada, kai nepagrįsto praturtėjimo nustatymui reikšmės turi atsakovo subjektyvus praturtėjimo vertinimas.

¹²⁹ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 102.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*, p 102 – 103.

¹³² Naudingas dėl to, kad suteikia teisę remtis nepagrįsto praturtėjimo normomis.

¹³³ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 103.

gautos naudos rinkos vertė. Žinoma, reikia turėti omenyje, kad tai nėra tikslus rodiklis, nes rinkos vertė gali būti pakitusi. Nurodoma, kad rinkos vertei esant didesnei nei nustatyta kaina, atsakovui neturėtų būti suteikiama teisė ją ginčyti teigiant, kad jo vertinimu, gauta nauda yra žymiai mažesnė¹³⁴.

Remiantis nurodytomis pozicijomis, darytina išvada, kad nustatant pažeidėjo gautą naudą, vadovaujamosi rinkos verte, tačiau jos dydis koreguojamas atsižvelgiant į išnykusiam teisiniame pagrindė numatytą kainą.

Vertinant analizuojamą klausimą CK 6.249 straipsnio 2 dalies aspektu, šio magistro darbo autoriaus nuomone, nustatant pažeidėjo gautą naudą, priklausomai nuo teisės pažeidimo, galima remtis tiek kaina, tiek rinkos verte. Šis teiginys grindžiamas toliau pateikiamais argumentais.

Šiame darbe ne kartą konstatuota, kad pažeidėjo gauta nauda, ieškovo prašymu pripažinta jo nuostoliais, yra nuostolių išraiškos forma, t.y. pažeidėjo gauta nauda yra remiamasi skaičiuojant ieškovo netiesioginius nuostolius. Tai, kas į šią kategoriją nepatenka, išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Tęsiant reikia atkreipti dėmesį, kad maksimali suma, iš kurios galimas ieškinio patenkinimas – pažeidėjo gauta nauda. Arba, Deivido Vaverio žodžiais tariant, „yra tik vienas žalos atlyginimo šaltinis – atsakovo gautas pelnas (angl. *there is only one profits 'pot'*)“¹³⁵. Taigi minėtas dydis suponuoja, kad išieškoma tik tai, kas yra realiai gauta. Nekyla abejonių, kad pažeidėjo galimam gauti pelnui įtaką daro objekto rinkos vertė, tačiau lemiamą reikšmę turi būti suteikiama nuo pažeidėjo valios priklausantiems veiksams: reklamai, susikurtai reputacijai, užimamai rinkos daliai ir panašiai. Dėl šios priežasties pažeidėjo gautą naudą skaičiuojant remiantis objekto rinkos verte, nepagrįstai būtų sumažinamas ieškovo galimos išreikalauti naudos dydis, atsakovas nepagrįstai liktų geresnėje padėtyje. Reikia pastebėti, kad minimu atveju būtų neišvengta dviprasmiškos situacijos – poreikio du kartus remtis nepagrįsto praturtėjimo normomis: išreikalavus tai, kas atitinka netiesioginius nuostolius pagal žalos atlyginimo taisyklės, likusi dalis gautos naudos apimtyje, minėta, išreikalaujama pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Tęsiant prieinama prie išvados, kad skirtumas, susidaręs tarp pažeidėjo gautos naudos, įvertintos kainos rodikliu ir rinkos vertės matu, gali būti išreikalaujamas, vėlgi, vadovaujantis nepagrįstu praturtėjimu. Akivaizdu, kad poreikis taikyti tas pačias taisykles kelis kartus apsunkina teisės taikymą, daro ją neaiškia, todėl vengtiną.

¹³⁴ *Ibid.*, p. 104.

¹³⁵ VAVER, D. *Essentials of Canadian Law. Copyright Law*. Irwin Law Inc, 2000, p. 278.

Tuo atveju, kai pažeidėjas pasinaudoja be šio sutikimo ieškovui priklausančiu objektu tam tikriems savo poreikiams patenkinti, pavyzdžiui, pasivažinėja dviračiu, ieškovo patirti nuostoliai apskaičiuojami vadovaujantis rinkoje nusistovėjusia dviračių nuomos atitinkamo periodo kaina. Taigi akivaizdu, kad tokiu atveju naudojimąsi rinkos verte, o ne kaina suponuoja pažeidimo pobūdis.

Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamas atvejis pagrįstas atsakovo sutikimo mokėti rinkos vertės kainą už pasinaudojimą prielaida, todėl tai yra laikoma ieškovo patirtais nuostoliais. Anglijos teisės doktrinoje nurodoma, kad rinkos vertė yra *preziumuojama* galimo sandorio kaina¹³⁶. Iš čia kyla galimos situacijos, atskleidžiančios rinkos vertės, kaip pažeidėjo gautos naudos, rodiklio ypatumus:

a) *ieškovas būtų gavęs daugiau nei rinkos vertė*. Pripažįstama, kad ieškovo valia neturi būti ignoruojama, t.y. negalima preziumuoti, kad ieškovas siekė sudaryti sandorį. Tačiau nurodoma, kad teismas nesivadovauja ieškovo nurodyta verte dėl to, kad ši gali būti nepagrįstai padidinta¹³⁷. Teismai, priteisdami rinkos vertės dydžio nuostolius, motyvuoja tuo, kad ieškovui turi būti atlyginti nuostoliai, paremti sąžininga kaina¹³⁸. Nors pateikta pozicija neatspindi kompensacinės funkcijos, t.y., jei ieškovas patyrė nuostolių, jam turėtų būti leista išreikalauti tiek, kiek jis jų patyrė, tačiau tokiu reguliavimu užkertamas kelias ieškovui nepagrįstai pelnytis kito asmens (pažeidėjo) sąskaita;

b) *ieškovas būtų gavęs mažiau nei rinkos vertė*. Vienas iš esminių pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo ypatumų yra tas, kad nukentėjusysis negali išreikalauti iš pažeidėjo daugiau, nei pastarasis gavo naudos dėl neteisėtų veiksmų. Iš čia seka, kad ieškovui patyrus daugiau nuostolių, nei pažeidėjas gavo naudos, pastaroji nėra didinama, kad atitiktų ieškovo nuostolius. Dėl to atsakovo gauta nauda nėra mažinama, kai ieškovo nuostoliai yra maženski už juos;

c) *sandoris apskritai nebūtų buvęs sudarytas*. Tokiu atveju ieškovas paprasčiausiai nurodo, kad atitinkamo sandorio sudarymas prieštarauja jo valiai, dėl to niekada nebūtų jo sudaręs. Todėl teigti, kad ieškovas prarado galimybę derėtis, negalima. Šiuo atveju, magistro darbo autoriaus nuomone, reikėtų priteisti tokio dydžio nuostolius, kurie atitiktų protingą ieškovo nurodytą sumą.

¹³⁶ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 99

¹³⁷ *Ibid.*, p. 100.

¹³⁸ *Ibid.*

Apibendrinant galima daryti tokias išvadas. Pirma, atsakovo iš neteisėtų veiksmų gauta nauda turi būti vertinama atsižvelgiant į tai, ką jis gavo, o ne turėjo ar galėjo gauti. Todėl gavus finansinės naudos pinigine išraiška, ji turi būti išieškoma. Tuo atveju, kai atsakovo gauta nauda pasireiškia ne pinigine išraiška (pvz., jam suteiktos paslaugos, pasinaudota objektų naudingosiomis savybėmis), ji apskaičiuojama pagal rinkos vertę. Reikia atkreipti dėmesį, kad išdėstytos išvados neatitinka Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išsakytos pozicijos¹³⁹. Spręsdamas bylą, teismas vadovavosi ne kaina, kurią realiai gavo pažeidėjas, o objekto rinkos vertę. Antra, pažeidėjui neturi būti leidžiama rinktis pažeidėjo gautą naudą skaičiuoti rinkos vertę ar kaina.

3.3. Išieškotinos naudos apimtis

Analizuojant išieškotinos naudos apimtį, reikia atskleisti šias teisiškai reikšmingas aplinkybes: kas sudaro praturtėjimą, priežastinį ryšį tarp neteisėtų veiksmų ir gautos naudos, taip pat kaltės įtaką.

3.3.1. Realiai gauta nauda

Šiame magistro darbe minėta, kad išieškomos pažeidėjo gautos naudos, kaip nukentėjusiojo nuostolių, dydis yra apribotas tuo, kas sudaro atsakovo gautą naudą. Ne kartą teigta, kad ta dalis, kuri yra didesnė nei nukentėjusiojo netiesioginiai nuostoliai, išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo taisyklę. Todėl pirmiausia išsiaiškintina, kas gali sudaryti nepagrįstą praturtėjimą.

Lietuvos teisės doktrinoje¹⁴⁰ turto realus gavimas reiškia objektyvų rezultatą, t.y. neatsižvelgiama į valios (subjektyvumo aspektą) – nereikšminga, asmuo ketino turtą įgyti be teisinio pagrindo ar šis gautas atsitiktinai. Toliau bus pateikiama pozicija, kad subjektyvumo aspektas turi būti suprantamas plačiau, t.y. turi būti atsižvelgiama, ar asmuo vertina tai, ką gavo. Tai, be abejo, suponuoja ir nepagrįstai gauto turto dydžio nustatymą.

Priežastys, dėl kurių nepagrįsto praturtėjimo vertinimas pradedamas taikant objektyvaus vertės nustatymo testą, yra šios: a) ieškovui akivaizdžiai paprasčiau nustatyti reikalavimo dydį. Atsakovas į pareikštą reikalavimą gali gintis įrodinėdamas, kad nevertina

¹³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z., A. Z.*, Nr. 3K –3 – 333/2008, kat. 42.4 (S).

¹⁴⁰ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 318.

tai, ką gavo. Subjektyvaus vertinimo įrodinėjimo pareigos nustatymas ieškovui pernelyg apsunkintų jo padėtį; b) tam, kad atsakovas galėtų remtis subjektyviu gautos naudos vertinimu, ieškovas turi nurodyti, kad yra gauta objektyvi nauda. Priešingu atveju, atsakovui nėra ko vertinti.

1. *Objektyvus nepagrįsto praturtėjimo vertinimo testas.* Remiantis šiuo testu, vertinama, ar tai, ką gavo atsakovas, yra vertinga. Tai daroma įvertinus protingo žmogaus poziciją, t.y. kiek vidutiniškai protingas žmogus mokėtų už vertinamą gautą naudą. Objektyvus praturtėjimas gali pasireikšti tiek naudos gavimu, tiek ir būtinų išlaidų sutaupymu¹⁴¹. Taigi atsakovas yra objektyviai praturtėjęs, jei yra realiai gavęs naudos. Iš pasakymo seka, kad ieškovui nepakanka nurodyti, kad jo sąskaita atsakovui buvo suteikta naudos. Ši išvada itin svarbi, kai atsakovo praturtėjimą sudaro suteiktos paslaugos: atsakovui apsilankius kino teatre, jis gali būti laikomas praturtėjusiu tik tuo atveju, jei matė rodomą filmą. Kitaip tariant, atsakovas negali būti laikomas praturtėjusiu remiantis vien tik faktu, kad ieškovas jam suteikė paslaugas.

2. *Subjektyvus nepagrįsto praturtėjimo vertinimo testas.* Ieškovui pareiškus reikalavimą, paremtą nepagrįsto praturtėjimo objektyvia verte, atsakovui suteiktina gynybos priemonė nurodyti, kad gautos naudos jis nevertina, t.y. galima remtis „subjektyviu nuvertinimu“. Reikia pripažinti, kad atsakovas gali teigti, kad gautos naudos jis paprasčiausiai nevertina. Pavyzdžiui, ieškovas nuvalo atsakovo nešvarius langus, tačiau dėl asmeninių priežasčių atsakovas norėjo, kad langai išliktų nešvarūs. Dėl to galima išvada, kad atsakovas nėra praturtėjęs. Anglijos teismų praktikoje subjektyvus nuvertinimas aiškiai askleidžiamas *Boulton v. Jones* byloje¹⁴². Atsakovas nusipirko tam tikrą kiekį vamzdžių. Prekes tiekė ieškovas, nors sutartis buvo sutaryta tarp atsakovo ir ieškovo tėvo, kuris sutarties vykdymo metu buvo miręs¹⁴³. Ieškovo reikalaujamos pinigų sumos, kurią sudarė sutartyje numatyta kaina, teismas nepriteisė motyvuodamas tuo, kad ieškovo ir atsakovo nesiejo sutartiniai teisiniai santykiai. Nors atsakovas objektyviai praturtėjo gautų vamzdžių verte, jis jos iš esmės nevertino, nes ieškovo tėvas buvo skolingas atsakovui. Atsakovas sudarė sandorį turėdamas tikslą pritaikyti skolinių įsipareigojimų įskaitymą. Iš pasakymo seka išvada, kad dėl to, jog miręs pardavėjas buvo skolingas atsakovui, šis teisėtai pasinaudojo gynybos priemone, nurodydamas, kad nevertino gautų vamzdžių.

¹⁴¹ Žr., pvz., VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 65.

¹⁴² *Ibid.*, p 67.

¹⁴³ Ieškovas buvo pardavėjo teisių perėmėjas.

Aptariant tai, kas pasakyta, kyla svarbus klausimas – koku pagrindu atsakovui suteikiama teisė „subjektyviai nuvertinti“ gautą naudą? Manytina, kad pateisinimas gali būti paremtas asmens autonomijos (sutarties laisvės) principu. Jo turinį sudaro tai, kad asmuo turi teisę pasirinkti elgesio variantą¹⁴⁴. Taigi, atsakovui nesuteikus teisės priimti ar ne gautą naudą, turi būti pateisinama atsakovo teisė nevertinti tai, kad gauta. Iš čia seka dar viena svarbi išvada, kad atsakovas neturi papildomai motyvuoti, kodėl nėra vertinama tai, kas gauta. Pažymėtina, kad net ir pasinaudojus subjektyviai nevertinama nauda, atsakovui nekyla prievolė jos gražinti: „... *jei ieškovas nuvalo kito asmens batus, atsakovui nelieka nieko kito, kaip tik juos apsiauti*“¹⁴⁵.

Apibendrinant išsakytas pozicijas, manytina, kad atsakovui turi būti palikta galimybė remtis „subjektyvaus nuvertinimo“ gynybos priemone. Ji pagrindžiama teiginiu, kad atsakovas negali būti laikomas praturtėjusiu, jei jam nėra suteikta galimybė atsisakyti gautos naudos¹⁴⁶. Būtina pažymėti, kad „subjektyvaus nuvertinimo“ gynybos priemonė negali būti absoliutinama. Vienas iš būdų nuginkčyti minėtą gynybos būdą – remtis „nepaneigiamos naudos“ (angl. *incontrovertible benefit*) principu. Jo turinys geriausiai atskleidžiamas teisėjo McLachlin J žodžiais, pasakytais *Regional Municipality of Peel v. Her Majesty the Queen in Right of Canada* byloje: „... *nekvestionuotina nauda, nauda, kuri yra demonstratyviai akivaizdi, todėl negali būti ginčo ar spėlionių objektas*“¹⁴⁷. Taigi, remiantis „nepaneigiamos naudos“ principu, preziumuojama, kad atsakovas nebūtų atsisakęs priimti gautos naudos, net jei ir būtų buvusi suteikta pasirinkimo galimybė¹⁴⁸.

Aukščiau padarytos išvados analizuojamos temos kontekste pritaikymas gali būti suprantamas dvejopai: a) pažeidėjo visos gautos naudos sumažinimas, remiantis „subjektyviu nuvertinimu“; b) „subjektyvus nuvertinimas“ taikomas tik tai pažeidėjo gautos naudos daliai, kuri išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Atsižvelgiant į tai, kad „subjektyvaus nuvertinimo“ gynybos priemonė taikoma nepagrįsto praturtėjimo atveju, taip pat į tai, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda patenka į žalos atlyginimo institutą, „subjektyviu nuvertinimu“ galima remtis tik dėl tos gautos naudos dalies, kuri išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo normas.

¹⁴⁴ Žr., pvz., MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 197.

¹⁴⁵ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 68.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*, p. 74.

¹⁴⁸ Plačiau apie teisinę gynybos priemonę, kuriomis remiantis galima nuginkčyti „nepaneigiamą naudą“ žr. VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 72 – 79.

Nekvestionuotina, kad pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo atveju, turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp nukentėjusiojo negauto pelno ir pažeidėjo neteisėtų veiksmų. Kitaip tariant, turi būti nustatyta atitiktis tarp ieškovo netiesioginių nuostolių ir atsakovo gautos naudos. Analizuojamu klausimu verta aptarti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nagrinėtą bylą¹⁴⁹. Faktinės bylos aplinkybės buvo tokios: tarp ieškovės, tam tikro leidinio autorės sudarytojos, ir atsakovų nesant susitarimo dėl leidinio sukūrimo ar autorius turtingų teisių į leidinį perleidimo, pastarieji išleido ir išplatino atitinkamą leidinį. Teismas, pasisakydamas dėl negautų pajamų ir jų dydžio nustatymo kriterijų, išaiškino *inter alia* priežastinio ryšio reikšmę – negautos pajamos gali būti atlyginamos tik tada, kai nustatomas priežastinis teisės pažeidimo ir negautų pajamų ryšys. Spręsdamas bylą, teismas nurodė, kad nustatant priežastinį ryšį, turi būti konstatuota, kad teisės pažeidimas atėmė galimybę pasinaudoti tam tikru civilinės teisės objektu, dėl to ir nebuvo gauta pajamų, kurių būtų gauta, jeigu būtų naudojama tuo objektu. Konstatavo, kad nustatant negautas pajamas ir jų dydį, pakanka nustatyti bent mažiausią tikėtiną ryšį, jog ieškovas būtų gavęs tokias pajamas, kokių reikalauja. Iš pateiktų teismo išaiškinimų galima daryti svarbias išvadas: a) patvirtinama, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį išieškoma tai, kas atitinka ieškovo netiesioginius nuostolius; b) priežastinis ryšys egzistuoja, jei yra bent mažiausias tikėtinas ryšys.; c) būtina nustatyti priežastinį ryšį tarp teisės pažeidimo ir neteisėtų veiksmų.

Priežastinio ryšio reikšmė analizuojama tema yra svarbi ir tuo atveju, kai pažeidėjo gauta nauda tik iš dalies kyla dėl neteisėtų atsakovo veiksmų, o likusi dalis naudos būtų buvusi gauta bet kokiame atveju. Remiantis aukščiau padaryta išvada, iš atsakovo išieškotina tik ta gauta nauda, kuri susijusi su neteisėtais veiksmais. Todėl teismui svarbu išskaidyti gautą naudą į dalį, gautą iš neteisėtų veiksmų ir į tą, kuri nesusijusi su neteisėtais veiksmais. Iš pasakyto seka, kad atsakovui, pastačiusiam gyvenamųjų namų kompleksą pažeidžiant architekto intelektualinės nuosavybės teises, kiltų pareiga atlyginti ieškovo nuostolius. Manytina, kad juos sudarytų suma, likusi iš atsakovo gauto pelno atėmus kainų pokytį, susidariusį nuo statybų pradžios iki turto pardavimo, pridėtinę vertę, kurią suteikia gyvenamųjų namų komplekso kraštovaizdis, daryta reklama, pardavimų strategija. Be kita ko, jei atsakovo kaltė nėra tyčia, magistro darbo autorius pritaria, kad turi būti atsižvelgiama į atsakovo įdėtus įgūdžius, pastangas, kapitalą, prisiimtą riziką. Remiantis išdėstytu, kyla

¹⁴⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. B. V. – F. v. *Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“*, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Nr. 3K–3 – 353/2007, kat. 84 (S).

pagrįstų abejonių dėl minėto Lietuvos Aukščiausiojo Teismo¹⁵⁰ sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo ta apimtimi, kuria patvirtintas žemesnių instancijų teismų apskaičiuotas ieškovės autorinis atlyginimas. Teismas laikė, kad vieno akademinio egzemplioriaus autorinio atlyginimo dydis yra 50 Lt, o populiariojo – 30 Lt, kai vieno leidinio kaina yra daugiau kaip 100 Lt. Manytina, kad teismas, susiejęs autorinio atlyginimo dydį su gauta kaina, neatsižvelgė į atsakovų įdėtas pastangas, žinias, vardą – veiksnius, lėmusius galimybę gauti tokią kainą. To nepadaręs, iš esmės nesilaikė aukščiau pateikto išaiškinimo, kad neišieškoma iš tos gautos naudos dalies, kuri nesusijusi priežastiniu ryšiu su pažeidimu. Be kita ko, teismas nenustatė ir pažeidėjų tyčios, kuri būtų leidusi neatsižvelgti į jų įdėtas pastangas, kapitalą, prisiimtą riziką.

Peteikiant CK 6.247 straipsnyje įtvirtinto lankstaus priežastinio ryšio sampratą, nurodyta, kad neturi būti pernelyg didelio skolininko elgesio ir nuostolių atotrūkio. Nuostolių nutolimo problematika išskyla tada, kai gauta nauda, pasireiškianti tam tikro materialaus objekto gavimu, parduodama aukštesne nei rinkos kaina. Kyla klausimas, ar ieškovas gali remtis argumentu, kad pažeidėjo gautą naudą sudaro ne pirminis, o antrinis naudos dydis? Kitaip tariant, ar turi būti atsižvelgiama į kitus sandorius, pagausinusius pirminę gautą naudą?

Nėra aišku, kaip turėtų būti elgiamasi, pavyzdžiui, tokiu atveju: A, dėl padaryto delikto I, gauna 3000 Lt naudos. Šią sumą investuoja į akcijas, kurios tampa vertos 120000 Lt. Pardavęs akcijas, nusiperka namą, kurio vertė išauga iki 400000 Lt. Ar I gali reikalauti pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį 120000 Lt, o gal visų 400000 Lt?

Analizuojamu klausimu reikšminga Anglijos teisės doktrina. Skirtingos pasekmės priklauso nuo to, pažeidėjo kaltė pasireiškia tyčia ar neatsargumu. Jei pažeidėjas elgėsi neatsargiai, taikomas „protingo pasekmių numatymo“ testas¹⁵¹. Jo esmė tinkamai atskleidžiama *Frank Music Corp v. Metro – Goldwyn Mayer Inc* byloje¹⁵², kurioje teismas, atmetęs reikalavimą dėl antrinės gautos naudos priteisimo, pasakė: „Klausimas, ar atitinkama nauda gauta dėl teisės pažeidimo, yra analogiškas tiesioginio priežastinio ryšio sampratai deliktų teisėje: taip, kaip egzistuoja tam tikra riba, kurios padariniai negali būti priskiriami neteisėtam veiksmui, taip turi būti riba, už kurios pažeidėjo gauta nauda negali

¹⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. B. V. – F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Nr. 3K-3 – 353/2007, kat. 84 (S).

¹⁵¹ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 108.

¹⁵² *Ibid.*

teisiškai būti priskirta, kaip gauta dėl teisės pažeidimo“. Taigi tokiu atveju pažeidėjo gautą naudą sudaro tai, kas nėra pernelyg nutolę nuo pažeidimo.

Kai pažeidėjo kaltė pasireiškia tyčia, „protingo pasekmių numatymo“ testas nėra taikomas¹⁵³. Teigiama, jog tyčia panaikina bet kokią galimybę svarstyti, kad ieškovo nuostoliai yra pernelyg nutolę¹⁵⁴. Tokiu atveju iš atsakovo išreikalaujama viskas, kas sudaro gautą naudą.

Šiame darbe išaiškinta, kad Lietuvoje pasekmių numatymo taisyklė pasitelkiama nustatinėjant, ar pasekmės nėra atsitiktinės, t.y. ar dar yra teisiškai reikšmingas priežastinis ryšys¹⁵⁵. Todėl galima remtis aukščiau pateikta pozicija sprendžiant, ar antrinė gauta nauda gali būti išreikalaujama iš pažeidėjo. Viena vertus, galima teigti, kad antrinė gauta nauda nėra pernelyg nutolusi nuo neteisėtų veiksmų, todėl turi būti išieškoma (juk veiksmai, dėl kurių gauta antrinė nauda taip pat yra neteisėti). Tačiau šio magistro darbo autorius sutinka su profesoriaus Birkso nuomone, kad viskas, kas gauta iš pirminės neteisėtai gautos naudos, yra pernelyg nutolę, todėl neturėtų būti išieškoma pagal civilinės atsakomybės normas. Išeina, kad aukščiau pateikto pavyzdžio atveju, pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį I gali išieškoti iš A tik 3000 Lt.

Dėl to, kad niekas negali pelnytis kito sąskaita, galima prielaida, kad A turimi 400000 Lt išreikalautini pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Tačiau reikia išsiaiškinti ne tik priežastinio ryšio reikšmę, bet taip pat ir tai, ar antrinė gauta nauda patenka į sąlygos, kad praturtėta turi būti kito asmens sąskaita, apimtį.

Lietuvos teisės doktrinoje priežastinis ryšys aiškinamas, kaip reiškiantis ne atsakovo gautos naudos ir ieškovo nuostolių sutapimą, o tai, kad dėl kito asmens teisių pažeidimo atsakovas praturtėjo. Taigi, jeigu buvo pažeistos kito asmens teisės ir dėl to pažeidėjo turtinė padėtis pagerėjo, konstatuotinas priežastinis ryšys. Šiuo atveju, kaip minėta, nėra būtina, kad pažeidėjo praturtėjimas tiksliai atitiktų nukentėjusiojo turto sumažėjimą¹⁵⁶.

Vokietijos teisės doktrinoje nurodoma, kad priežastinis ryšys nėra pakankamas dydis, kuriuo remiantis būtų galima apibrėžti išreikalautiną gautą naudą¹⁵⁷. Tačiau šis teiginys turi

¹⁵³ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 109.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ Žr. šio magistro darbo 2.1.4. skyrių.

¹⁵⁶ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326.

¹⁵⁷ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 217.

būti suprantamas kitu kontekstu, t.y. kad pažeidėjas turi teisę išskaityti visus patirtus kaštus, susijusius su gauta nauda.

Remiantis pasakytu, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad priežastinis ryšys, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, nustatinėjama tarp nuostolių ir neteisėtų veiksmų; o kai kalbame apie ryšį tarp nuostolių ir gautos naudos – mes nekalbame apie priežastinį ryšį, kaip civilinės atsakomybės sąlygą. Tas pats ir dėl to, kai kalbame apie priežastinį ryšį tarp gautos naudos ir to gavimo kito asmens sąskaita. Tokia išvada daroma, nes, pirma, ryšys nustatinėjamas skirtingais tikslais, o, antra, ir tarp skirtingų dalykų.

Šiame magistro darbe išaiškinta, kad nepagrįsto praturtėjimo sąlyga *kito asmens sąskaita* taip pat nelemia nukentėjusiojo patirtų nuostolių ir pažeidėjo gautos naudos sutapties. Be kita ko, konstatuota, kad aptariama sąlyga padeda nustatyti materialinį teisinį suinteresuotumą turintį asmenį, t.y tinkamą ieškovą. Pridurtina, jog gaunant antrinę ir tolesnę naudą, negalima laikyti, kad praturtėta kito asmens sąskaita. Kitaip tariant, I iš A gali išieškoti taip pat 3000 Lt, nes kita nauda yra gauta ne ieškovo sąskaita.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį išreikalauti galima tą pažeidėjo gautos naudos, atitinkančios ieškovų netiesioginių nuostolių dalį, kuri nėra pernelyg nutolusi, t.y. antrinė pažeidėjo gauta nauda nepatenka į iš pažeidėjo išreikalautiną gautą naudą. Ta dalis, kuri išreikalaujama pagal nepagrįsto praturtėjimo normas, *inter alia* turi būti gauta nukentėjusiojo sąskaita. Dėl to, kad antrinė pažeidėjo gauta nauda nepatenka į šią kategoriją, ji taip pat negali būti išieškoma.

Analizuojant pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, ypatumus, būtina nustatyti, kas sudaro gautą naudą, išreikalautiną nepagrįsto praturtėjimo normomis. To nedarant, nebūtų tinkamai atskleidžiamas iš pažeidėjo galimos išreikalauti gautos naudos dydis.

Problematika yra tada, kai pažeidėjo gauta nauda pasireiškia paslaugų suteikimu jo naudai. Galima išskirti dvi situacijas: 1) suteikta paslauga *per se* sudaro praturtėjimą (pvz., masažas, apsilankymas koncerte); 2) suteikta paslauga sudaro objekto vertės padidėjimą. Reikia pripažinti, kad pirmuoju atveju vertinant gautą naudą, problemų nekyla: praturtėjimą sudaro suteiktos paslaugos vertė. Tiesa, yra teigiančių, kad tokiu atveju praturtėjimo nėra, nebent tai pasireikštų būtinų išlaidų sutaupymu¹⁵⁸. Tačiau tokia pozicija motyvuotai

¹⁵⁸ BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003, p. 71.

kritikuojama nurodant, kad tokiu atveju nepagrįsto praturtėjimo samprata taptų pernelyg dirbtina, prieštarautų protingumo principo sampratai¹⁵⁹. Antrąjį atvejį verta aptarti detaliau.

Anglijos Teismas *Greenwood v. Bennett* byloje¹⁶⁰ nagrinėjo ginčą dėl suteiktų paslaugų, kurios lėmė objekto vertės padidėjimą. Reikėjo nustatyti, kas sudarė praturtėjimą: suteiktų paslaugų kaina, ar objekto vertės padidėjimas. Bylos aplinkybės buvo tokios: automobilio savininkas perdavė automobilį taisytojui. Jo vertė perdavimo metu buvo apie 2000 – 2500 Lt. Taisytojas automobilį sudaužė, dėl to pardavė už likutinę vertę – 375 Lt. Tretysis asmuo už automobilio sutaisymą išleido 1130 Lt. Pagaliau pirmasis teisėtas automobilio savininkas pardavė automobilį už 2000 Lt. Teismas trečiajam asmeniui priteisė išleistus 1130 Lt. Šis sprendimas Anglijos teisės doktrinoje kritikuojamas¹⁶¹. Analizuojant teisėto savininko nekvestiuonuotinai gautą naudą, pagrįstai galima teigti, kad jis apskritai nepraturtėjo: iki automobilio perdavimo ir po išreikalavimo, automobilio vertė nepakito (jis buvo parduotas už 2000 Lt). Nurodoma, kad savininkui perdavus automobilį taisytojui, pirmajam išliko objekto sugadinimo rizika. Todėl daroma išvada, kad automobilio vertė turi būti ne 2000 Lt, o ta, kuri atitinka trečiojo asmens sumokėtą kainą – 375 Lt. Atsižvelgiant į tai, kad automobilis buvo parduotas už 2000 Lt, jo vertė padidėjo 1625 Lt (2000 Lt – 375 Lt). Taigi pirmojo savininko praturtėjimą sudaro ne 1130 Lt, o 1625 Lt¹⁶².

Apibendrinant tai, kas pasakyta, manytina, kad tuo atveju, kai suteikta paslauga padidina objekto vertę, gauta nauda turi būti skaičiuojama vertinant objekto vertės padidėjimą, o ne suteiktų paslaugų kainą.

3.3.2. Grynosios pajamos

Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, esmę sudaro tai, kad išreikalaujama tik tai, kas sudaro pažeidėjo gautą naudą. Šiame magistro darbe išaiškinta, kad nauda suprantama kaip reiškianti kažką, kas pelninga, naudinga, teigiamas, palankus rezultatas. Vadovaujantis toliau pateikiamais argumentais, manytina, kad pažeidėjo dėl neteisėtų veiksmų, pasireiškiančių ūkinės veiklos vykdymu, gautą naudą sudaro grynosios pajamos.

¹⁵⁹ *Ibid.*, p. 72.

¹⁶⁰ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 99.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*, p. 99.

Teisės doktrinoje nurodoma, kad taikant pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo gynimo būdą, gauta nauda reiškia gautas grynasias pajamas t.y. imamas pažeidėjo gautų pajamų ir patirtų išlaidų skirtumas¹⁶³. Reikia pastebėti, kad teismų praktikoje ne visada laikomasi nurodytos pozicijos¹⁶⁴: „*Atsakovo atstovas nepagrįstai nurodo, kad neturi būti gražinama atsakovui sumokėta PVM suma. Teismo manymu, 3 389,93 Lt PVM suma yra atsakovui sumokėta, todėl nėra pagrindo jos neįskačiuoti į ieškovo turėtus nuostolius*“¹⁶⁵. Nors šis išaiškinimas yra pateiktas bylą nagrinėjant Vilniaus apygardos teisme pirmąja instancija, apeliacinis teismas nepaneigė nurodyto motyvo: „... pažymoje PVM priskiriamas prie pajamų, tačiau byloje nebuvo pateikta įrodymų <...> apie tokio dydžio PVM pervestimą į biudžetą“. Akivaizdu, kad pagal Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo¹⁶⁶ 71 straipsnio 1 dalį, PVM mokėtojai turi prievolę skaičiuoti PVM bei mokėti jį į biudžetą. Todėl faktas, kad mokestinė prievolė neįvykdyta, nereiškia jų tapimo pajamomis, t.y. gauta nauda. Remiantis nurodytu argumentu, šio magistro darbo autoriaus manymu, teismas netinkamai aiškino ir taikė 6.249 straipsnio 2 dalį, pagal kurią iš pažeidėjo gali būti išieškomos tik grynosios pajamos.

Asmuo, vykdydamas ūkinę veiklą, patiria įvairių rūšių kaštus: rinkos įsisavinimo, marketingo, reklamos, administracijos ir darbuotojų išlaikymo, logistikos ir kitus. Ūkio subjektas investuoja lėšas, prisiima veiklos riziką. Visų šių veiksmų sėkmingas derinys lemia ūkio subjekto veiklos pelningumą. Tačiau ar į visus juos turi būti atsižvelgiama, kai skaičiuojama pažeidėjo gauta nauda? Kitaip tariant, kyla klausimas, kas sudaro pažeidėjo gautą grynąjį pelną, kildinamą iš neteisėtų veiksmų.

Manytina, kad į patirtas išlaidas turi būti atsižvelgiama priklausomai nuo pažeidėjo kaltės formos. Tuo atveju, kai pažeidėjas elgiasi neatsargiai, patirti kaštai, tiesiogiai susiję su gauta nauda, turi būti išskaičiuojami. Pavyzdžiui, autorių teisių pažeidimo atveju (neteisėtai pasinaudojus scenarijumi), reikėtų atsižvelgti, kokią įtaką gautam pelnui turėjo vaidinę aktoriai, režisavimas, filmo propagavimas. Tuo atveju, kai tyčia pažeidžiamos teisės, būtų

¹⁶³ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 72.

¹⁶⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad nurodyta pozicija pateikiama aiškinant CK 6.249 str. 2 d. Pastaba daroma, nes teiginys „*PVM suma yra atsakovui sumokėta*“ gali klaidinti, jog kalbama apie tiesioginius nuostolius.

¹⁶⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 2A – 349/2008, kat. 20.2; 22.7; 44.2; 84 (S).

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 35 – 1271.

teisėta ir pagrįsta išreikalauti visą gautą grynąjį pelną, neatsižvelgiant į nurodytus veiksnius¹⁶⁷.

3.3.3. Pažeidėjo galimybės teisėtai gauti neteisėtai gautą naudą reikšmė

Lietuvos teisės doktrinoje suformuota pozicija, kad pažeidėjo galimybė neteisėtai gautą naudą gauti nepažeidžiant nukentėjusiojo teisių reikšmės neturi¹⁶⁸. Iliustruojant šią išvadą, nurodomas pavyzdys: leidykla, išplatinusi ieškovo knygą pažeidžiant autorių teises, gavo 50000 Lt pelną. Elgdamasi teisėtai, ji būtų gavusi 35000 Lt pelną. Taigi autorinis atlyginimas sudaro 15000 Lt. Remiantis aukščiau nurodytu teiginiu, ieškovas turi teisę išreikalauti ne 15000 Lt, o visus 50000 Lt. Išvada grindžiama tuo, kad turi būti remiamasi priežastiniu ryšiu, ir pažeidėjo gauta nauda turi būti vertinama kaip daugelio veiksmų nulemtas veiklos rezultatas. Nurodoma, kad nukentėjusysis gali reikalauti tos pažeidėjo gautos naudos, kuri buvo gauta iš neteisėtų veiksmų, tačiau gautos naudos ir tos, kuri būtų buvusi gauta teisėtai, apskaičiuojant gautą naudą, skirtumas neturi būti vertinamas¹⁶⁹.

Analogiškos pozicijos laikomasi ir Anglijos teisės doktrinoje. Tiesa, nurodoma pozicija aptariamam klausimui pateikiama kitu aspektu – ieškovas negali reikalauti didesnės nei faktiškai gauta nauda, nurodydamas, kad pažeidėjas, efektyviau naudodamas išteklius ar pasirinkdamas kitą veiksmų seką, galėjo gauti didesnės naudos¹⁷⁰. Tokios pat pozicijos laikomasi ir profesorius D. Vaveris¹⁷¹.

Iš pasakymo seka, kad vadovaujantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, išreikalauti galima tik tai, kas faktiškai pažeidėjo gauta. Reikšmės neturi atsakovo hipotetinė galimybė iš neteisėtų veiksmų gauti daugiau naudos. Būtina akcentuoti, kad teismų praktikoje ne visada laikomasi minėtos taisyklės – priteista tariamai gauta nauda, o ne faktiškai gauta nauda¹⁷².

Reikia pažymėti, kad išsakyta išvada, kuriai pritariama ir teisės doktrinoje¹⁷³, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nėra tinkamai įgyvendinama. Omenyje turima jau

¹⁶⁷ VAVER, D. *Essentials of Canadian Law. Copyright Law*. Irwin Law Inc, 2000, p. 267.

¹⁶⁸ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 168.

¹⁶⁹ MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 168 – 169.

¹⁷⁰ EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002, p. 75 – 76.

¹⁷¹ VAVER, D. *Essentials of Canadian Law. Copyright Law*. Irwin Law Inc, 2000, p. 279 – 280.

¹⁷² LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. UAB „Urtica“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė, A. K. firma, Nr. 3K – 3 – 1054/2003, kat. 39.2.4 (S).

¹⁷³ MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 73

minėta „Čiurlionio“ byla¹⁷⁴. Faktinės bylos aplinkybės jau buvo nurodytos šiame darbe. Ieškovės reikalavimas atlyginti nuostolius byloje iš esmės pagrįstas pažeidėjo gauta nauda: „...ieškovei priteistinos negautos pajamos, atitinkančios realias kainas, skaičiuojant 50 Lt už akademinį ir 30 Lt – už populiarųjį leidinį...“. Tešiant teismas šioje byloje nurodo, kad nukentėjusiajam reikalaujant negautų pajamų (nuostolių), šie dažniausiai skaičiuojami remiantis negautu autoriniu atlyginimu. Autorinis atlyginimas prilyginamas negautomis pajamomis. Remiantis minėta teismo motyvacija, lieka neaišku: teismas vadovavosi CK 6.249 straipsnio 2 dalimi ir pažeidėjo gautą naudą pripažino nukentėjusiojo nuostoliais, nes, kaip nurodyta, nustatinėjo atitikį tarp pažeidėjo gautos naudos ir netiesioginių nuostolių (autorinio atlyginimo) ar taikė specialų pažeistų autoriaus teisių gynimo būdą – išreikalavo sumokėti autorinį atlyginimą. Manytina, kad buvo pasirinktas pastarasis gynimo būdas, tačiau, šio magistro darbo autoriaus vertinimu, teismas turėjo aiškiai tai nurodyti. Pagal analizuojamo sprendimo motyvaciją, atvertas kelias išreikalauti tą pažeidėjo gautos naudos dalį, kuri galėjo būti gauta teisėtai. Kitaip tariant, paliekama vietos interpretacijai, jog nebuvo laikytasi nuostatos, kad pažeidėjo galimybė teisėtai gauti neteisėtai gautą naudą neturi reikšmės. Minėto pavyzdžio kontekstu, kritikuotu teismo sprendimu priteisiama ne 50000 Lt, o 15000 Lt.

3.4. Laiko momentas, kurio metu nustatomas gautos naudos dydis

Pagal CK 6.249 straipsnio 5 dalį, žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną. Nurodoma, kad minėta taisyklė netaikoma, jei įstatymai ar prievolės esmė nereikalauja taikyti kainų, buvusių žalos padarymo ar bylos iškėlimo dieną. Pagal CK 6.242 straipsnį, jeigu nagrinėjant bylą nebėra atsakovo nepagrįsto praturtėjimo ar ieškovo turto sumažėjimo, nėra pagrindo tenkinti ieškinį¹⁷⁵. Iškyla kontroversija, koku laiko momentu turi būti apibrėžiama pažeidėjo gauta nauda, kai remiamasi pažeidėjo gautos naudos išreikalavimu, kaip civiliniu teisių gynimo būdu. Klausimas keliamas, nes pažeidėjui gavus naudos, bet jos neturint teismo sprendimo priėmimo dieną, tai, kas neatitinka ieškovo patirtų netiesioginių nuostolių, pagal nepagrįsto praturtėjimo normas negali būti

¹⁷⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. B. V. – F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Nr. 3K –3 – 353/2007, kat. 84 (S).

¹⁷⁵ MIKELĖNAS, V. in Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 325.

išreikalaujama. Dėl šios priežasties nepasiekiamas tikslas – išreikalauti visą pažeidėjo gautą naudą.

Anglijos teisės doktrinoje nurodoma, kad nepagrįsto praturtėjimo apimtis turi būti vertinama tuo metu, kai atsakovas ją gavo¹⁷⁶. Po to įvykusios aplinkybės, dėl kurių gauta nauda sumažėja, neturi reikšmės. Tiesa, pripažįstama, kad atsakovas gali jomis remdamasis paneigti, kad yra nepagrįstai praturtėjęs¹⁷⁷. Pateikiama išvada, kad atsakovo gautos naudos vertinimas jos gavimo metu turi esminę reikšmę paskirstant įrodinėjimo pareigą tarp šalių: ieškovas turi įrodyti, kad pažeidėjas praturtėjo ir įrodyti jo vertę gavimo metu, o atsakovas turi teisę įrodinėti, kad gauta nauda yra sumažėjusi arba jos apskritai nėra.

Reikia pastebėti Lietuvos teisės doktrinoje pateiktą išaiškinimą, kad nesąžiningai praturtėjęs asmuo atsako pagal CK 6.237 straipsnį, jei nepagrįstas praturtėjimas pareiškiant ieškinį yra išnykęs¹⁷⁸. Tačiau ši taisyklė nepadeda išspręsti iškelta probleminio klausimo – ar į pažeidėjo gautą naudą apskritai turi būti įtraukta tai, kas ieškinio pareiškimo metu neegzistuoja.

Šio magistro darbo autoriaus vertinimu, pažeidėjo gautą naudą, išreikalaujantą remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, reikia vertinti tuo metu, kai ji gauta, t.y. pasinaudoti CK 6.249 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta galimybe. Remiantis išdėstytu, prienama prie toliau pateikiamos išvados. Įvertinus pažeidėjo gautą naudą tada, kai ji gauta, turimas tam tikras dydis z . Teismas, priimdamas sprendimą byloje, iš z ieškovui priteisia tai, kas atitinka jo netiesioginius nuostolius x . Gaunama suma $y = z - x$. Pastaroji išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo normas. Minėta, kad aptariamam atveju daryta prielaida, kad pažeidėjo gauta nauda nagrinėjant bylą neegzistuoja. Tačiau jau atsakovui keliamo pareiga įrodyti, kad ji yra sumažėjusi ar apskritai jos nebėra.

Pateikta išvada svarbi ir dar vienu aspektu – padidėja ieškovo galimybė apginti savo pažeistas teises didesne apimtimi: jei pažeidėjo gautą naudą vertintume teismo sprendimo priėmimo dieną, turėtume mažesnę dydį z , todėl išlieka pavojus, kad ieškovo netiesioginiai nuostoliai y yra didesni už z . Tokiu atveju ieškovui kyla būtinybė remtis ne tik CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, bet ir reikalauti netiesioginių nuostolių, kaip jie įprastai suprantami. Iš čia kyla dar vienas svarbus klausimas, ar ieškovas gali reikalauti ir netiesioginių nuostolių, ir pažeidėjo gautą naudą pripažinti jo nuostoliais.

¹⁷⁶ VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006, p. 97.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ MIKELĖNAS, V. *in Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 326.

Profesoriaus D. Vaverio nuomone, pažeidėjo gautos naudos išreikalavimas, kaip civilinis teisių gynimo būdas, yra alternatyva nuostolių atlyginimui. Tačiau jis sutinka, kad intelektualios nuosavybės teisių srityje ieškovas gali remtis abiem teisių gynimo būdais, tačiau turi būti išvengta dvigubo nuostolių skaičiavimo. Ieškovas negali reikalauti ir netiesioginių nuostolių, ir pažeidėjo gauto grynojo pelno. Galima išreikalauti tik tą pažeidėjo gautos naudos dalį, į kurią nebuvo atsižvelgta skaičiuojant netiesioginius nuostolius¹⁷⁹. Manytume, atsižvelgiant į tai, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda yra netiesioginių nuostolių išraiškos forma, o ne nauja nuostolių rūšis, taip pat į tai, kad ieškovas gali reikalauti atlyginti tiek tiesioginius nuostolius, tiek netiesioginius nuostolius dėl to paties pažeidimo, ieškovas turi teisę tuo pat metu reikalauti ir netiesioginių nuostolių ir pažeidėjo gautos naudos. Žinoma, turi būti išvengta dvigubo skaičiavimo.

Apibendrinant tai, kas pasakyta, galima daryti išvadą, kad pažeidėjo gautos naudos išreikalavimas, kaip civilinio teisių gynimo būdo, atveju atsakovo gauta nauda turi būti skaičiuojama gavimo, o ne teismo sprendimo priėmimo metu. Antrinė išvada yra ta, kad ieškovas dėl to paties pažeidimo gali reikalauti ir netiesioginių nuostolių, ir pažeidėjo gautos naudos.

3.5. Gautos naudos įrodinėjimo pareiga

Kiekvienoje byloje būtina nustatyti, ką šalys privalo įrodyti¹⁸⁰. Bendroji įrodinėjimo pareigos paskirstymo šalims taisyklė nustatyta CPK 178 straipsnyje. Jame nurodoma, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus tas aplinkybes, kurių CPK nustatyta tvarka įrodinėti nereikia. Teisės doktrinoje teigiama, jog ši taisyklė atėjusi iš romėnų teisės, laikiusios, kad įrodinėjimo našta tenka tam, kuris tvirtina, o ne tam, kuris neigia¹⁸¹ (lot. *onus probandi in cumbit ei qui affirmat, non ei qui negat*). Glaustai tariant, ieškovas privalo įrodyti savo reikalavimo pagrįstumą. Siekiant palengvinti nustatymą, kuri šalis privalo įrodyti tam tikrus faktus, materialiosiose teisės normose konkrečiai nurodoma, kuri šalis privalo įrodyti vieną ar kitą aplinkybę¹⁸². Tokia įrodinėjimo pareigą paskirianti norma *inter alia* yra CK 6.249 straipsnio 1 dalis: „*Jei šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas*“. Kad ši nuostata įpareigoja ieškovą

¹⁷⁹ VAVER, D. *Essentials of Canadian Law. Copyright Law*. Irwin Law Inc, 2000, p. 278.

¹⁸⁰ MIKELĖNAS, V. *in Civilinio proceso teis: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 424.

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² *Ibid.*, p. 427.

įrodyti nuostolių dydį, patvirtina ir teisės doktrinos aiškinimas, kad žala nėra preziumuojama, todėl ją ir jos dydį privalo įrodyti ieškovas¹⁸³. Analizuojamos temos kontekste seka išvada, kad pažeidėjo gautos naudos dydį turi įrodyti ieškovas. Kita vertus, intelektinės nuosavybės teisių srityje (Aurių teisių ir gretutinių teisių įstatymo¹⁸⁴ 83 straipsnio 5 dalyje, Prekių ženklų įstatymo¹⁸⁵ 51 straipsnio 5 dalyje, Dizaino įstatymo¹⁸⁶ 48 straipsnio 5 dalyje, Patentų įstatymo¹⁸⁷ 41⁽⁵⁾ straipsnyje) įtvirtintas priešingas reguliavimas – nustatant pažeidėjo gautą naudą, teisių subjektas turi pateikti tik tuos įrodymus, kurie patvirtintų pažeidėjo gautas bendras pajamas; kokia yra pažeidėjo grynoji nauda (nauda atskaičius išlaidas) turi įrodyti pats pažeidėjas. Remiantis toliau pateikiama Lietuvos teismų praktika, užsienio šalių teisės doktrina, įtvirtintas reguliavimas kvestionuotinas. Todėl kyla klausimas, ar pagrįstai pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, atveju atsakovui užkraunama gautos naudos įrodinėjimo našta.

Ne kartą minėta, kad pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo atveju, atsakovo atsakomybės apimtį sudaro gautos grynosios pajamos (nauda). Iš čia logiškai seka, kad minėtu pagrindu išreikalauti daugiau negalima. Savaiame suprantama, ieškovas pateikdamas ieškinį negali žinoti visų duomenų, rodančių pažeidėjo gautas pajamas ir patirtas išlaidas, nes jie yra pas atsakovą. Dėl to teismas turi teisę įpareigoti pateikti įrodymus dėl žalos dydžio. Iš pasakyto kyla klausimas, ar toks įpareigojimas reiškia nuostolių dydžio įrodymo naštos perkėlimą atsakovui? Viena vertus, pagal normų teorijos patobulinimą, teismas, remdamasis šalių lygiateisiškumo principu, kiekvienu atveju turi nustatyti, kuri šalis kokius faktus turi įrodyti. Nustatydamas įrodinėjimo pareigos paskirstymą šalims, teismas *inter alia* atsižvelgia į tai, kuriai iš šalių lengviau įrodyti vienus ar kitus faktus. Dėl to šaliai, kuriai lengviau tai padaryti, ir turi tekti įrodinėjimo pareiga¹⁸⁸. Tačiau, minėta, šis postulatą jau realizuotas CK 6.249 straipsnio 1 dalyje. Pažymėtina, kad prioritetas turi būti teikiamas būtent šiai normai, o ne aukščiau nurodytomam intelektinės nuosavybės teisių srities reglamentavimui ne tik dėl sisteminio CK 6.249 straipsnio 1 dalies suderinimo su 2 dalimi, bet ir dėl to, jog išvengiama toliau nurodomų neigiamų teisinių padarinių. Tęsiant pažymėtina, kad Lietuvos

¹⁸³ MIKELĖNAS, V. in *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 342.

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. Valstybės žinios. 1999, Nr.50 – 1598.

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 92 – 2844.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 112 – 4980.

¹⁸⁷ Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. Valstybės žinios. 1994, Nr. 8 – 120.

¹⁸⁸ MIKELĖNAS, V. in *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 426 – 426.

Aukščiausiasis Teismas jau aptartoje byloje¹⁸⁹, atsakovui atsisakius pateikti įrodymus, pagrindžiančius gautos naudos dydį, ją preziumavo esant tokią, kokia apimtimi sumažėjo ieškovo pardavimų apyvarta. Manytina, kad toks pažeidėjo gautos naudos dydžio skaičiavimas negali būti pateisinamas, nes iškreipia gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, esmę – ne tik ignoruojama, kad išreikalautina grynoji nauda, bet ir nepagrįstai išplečiamos atsakomybės ribos priskiriant tai, ko atsakovas faktiškai negavo. Nurodytas gautos grynosios naudos įrodinėjimo pareigos perkėlimo atsakovui ydingumas atskleidžiamas taip pat aptartoje byloje¹⁹⁰. Būtent, atsakovui nepateikus įrodymų, kiek faktiškai patirta išlaidų, teismas priteisė ieškovo nurodytą pažeidėjo gautos naudos dydį.

Vokietijos Federalinis Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas intelektinės nuosavybės teisių pažeidimo bylą, kurioje buvo reiškiamas pažeidėjo gautos naudos išieškojimo reikalavimas, išaiškino, kad pažeidėjo gautos naudos įrodinėjimo pareiga tenka atsakovui¹⁹¹.

Profesoriaus Davido Vaverio nuomone, pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, vienas iš ypatumų yra tas, kad pažeidėjas, o ne teisių turėtojas turi įrodyti, koks yra grynasis pelnas.

Šio magistro darbo autoriaus vertinimu, nereikėtų sekti užsienio teisės doktrinoje ir teismų praktikoje įtvirtinto įrodinėjimo pareigos priskyrimo atsakovui, išreikalaujant iš pastarojo gautą naudą. Manytume, kad teismo įpareigojimas atsakovui pateikti duomenis, kuriais remiantis galima apskaičiuoti jo gautą grynąją naudą, neturi būti vertinamas kaip įrodinėjimo naštos užkrovimas. Tokia išvada atitinka ir CK 6.249 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą įrodinėjimo pareigos paskirstymą, kuri neturi būti nugincijama vien tuo pagrindu, kad ieškovui sunku įrodyti pažeidėjo gautos naudos dydį. Priešingu reglamentavimu, įtvirtintu intelektinės nuosavybės teisių atveju, atsakovui neįrodžius (atsisakius įrodyti) grynąją gautą naudą, išeina, kad išreikalauta bus tai, kas ieškovo manymu sudaro gautą naudą. O tai tikrai nesuderinama su postulatu, kad atsakovo apimtis ribojama gautos naudos dydžiu.

Reikia pastebėti, kad tai pažeidėjo gautos naudos daliai, kuri išreikalaujama pagal nepagrįsto praturtėjimo normas, taikytina atsakovo pareiga įrodyti, kad teismo sprendimo priėmimo dieną ji yra sumažėjusi ar apskritai neegzistuoja.

¹⁸⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. UAB „Baldu rojus“ v. G.O., Nr. 3K – 3 – 197/2007, kat. 22.8; 89 (S).

¹⁹⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, Nr. 2A – 349/2008, kat. 20.2; 22.7; 44.2; 84 (S).

¹⁹¹ Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje 1 ZR 246/98 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą <<http://lexetius.com/2000.2848>>.

IŠVADOS

1. Skaičiuojant pažeidėjo gautą naudą, reikia skirti sutaupytas išlaidas, kaip pagrindą pažeidėjui gauti pelną ir turto nesumažėjimą, kaip savarankišką gautos naudos kategoriją. Pirmuoju atveju sutaupytos išlaidos nėra išieškomos, nes jos yra tik pagrindas, priežastis atsakovui neteisėtai gauti naudos. Antruoju atveju laikoma, kad būtinai turimų patirti išlaidų atveju turto nesumažėjimas sudaro pažeidėjo gautą naudą, todėl jas ieškovas gali išieškoti pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį.
2. Atsakovo iš neteisėtų veiksmų gauta nauda turi būti vertinama atsižvelgiant į tai, ką jis gavo, o ne turėjo ar galėjo gauti. Todėl gavus finansinės naudos pinigine išraiška, ji turi būti išieškoma. Tuo atveju, kai atsakovo gauta nauda pasireiškia ne pinigine išraiška (pvz., jam suteiktos paslaugos, pasinaudota objektų naudingosiomis savybėmis), ji apskaičiuojama pagal rinkos vertę.
3. Atsakovui turi būti palikta galimybė remtis „subjektyvaus nuvertinimo“ gynybos priemone. Ji pagrindžiama teiginiu, kad atsakovas negali būti laikomas praturtėjusiu, jei jam nėra suteikta galimybė atsisakyti gautos naudos. Atsižvelgiant į tai, kad „subjektyvaus nuvertinimo“ gynybos priemonė taikoma nepagrįsto praturtėjimo atveju, taip pat į tai, kad pagal CK 6.249 straipsnio 2 dalį pažeidėjo gauta nauda patenka į žalos atlyginimo institutą, „subjektyviu nuvertinimu“ galima remtis tik dėl tos gautos naudos dalies, kuri išieškoma pagal nepagrįsto praturtėjimo normas.
4. Viskas, kas gauta iš pirminės neteisėtai gautos naudos, yra pernelyg nutolę, todėl neturėtų būti išieškoma pagal civilinės atsakomybės ar nepagrįsto praturtėjimo normas.
5. Tuo atveju, kai suteikta paslauga padidina objekto vertę, gauta nauda turi būti skaičiuojama vertinant objekto vertės padidėjimą, o ne suteiktų paslaugų kainą.
6. Vadovaujantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, išreikalauti galima tik tai, kas faktiškai pažeidėjo gauta. Reikšmės neturi atsakovo hipotetinė galimybė iš neteisėtų veiksmų

gauti daugiau naudos. Būtina akcentuoti, kad teismų praktikoje ne visada laikomasi minėtos taisyklės – priteisiama tariamai gauta nauda, o ne faktiškai gauta nauda

7. Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, atveju atsakovo gauta nauda turi būti skaičiuojama gavimo, o ne teismo sprendimo priėmimo metu.
8. Intelektinės nuosavybės teisių srityje įtvirtinta atsakovo pareiga įrodyti gautą grynąjį pelną neatitinka pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, koncepcijos, pagal kurią pažeidėjo atsakomybė ribojama gautos naudos dydžiu. Dėl to, taikant šį gynimo būdą tiek intelektinės nuosavybės teisių srityje, tiek ir kitose srityse, ieškovui turi tekti pažeidėjo gautos naudos įrodinėjimo našta.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. TEISĖS AKTAI:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33 – 1014);
- 2) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 36 – 1340);
- 3) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) (Valstybės žinios, 2000, Nr. 74 – 2262);
- 4) Lietuvos Respublikos dizaino įstatymas. (Valstybės žinios Nr. 2002, 112 – 4980);
- 5) Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymas. (Valstybės žinios. 2002, Nr. 35 – 1271);
- 6) Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas. (Valstybės žinios 2000, Nr. 92 – 2844);
- 7) Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. (Valstybės žinios. 1999, Nr. 52 – 1672).
- 8) Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. (Valstybės žinios 1999, Nr.50 – 1598);
- 9) Lietuvos Respublikos patentų įstatymas. (Valstybės žinios 1994, Nr. 8 – 120).

II. SPECIALIOJI LITERATŪRA:

2.1. Monografijos, vadovėliai ir kiti leidiniai:

- 1) KEINYS, S.; *et al.* *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. IV leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000;
- 2) LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
- 3) MIKELĖNAS, V.; BAKANAS, A.; BARTKUS, G.; *et al.* *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Pirmas tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
- 4) MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995;

- 5) MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002;
- 6) MIZARAS, V. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003;
- 7) MIZARAS, V. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 51 – 74;
- 8) BEATSON, J.; SCHRAGE, E. *Cases, Materials and Texts on Unjustified Enrichment*. Hart Publishing, 2003;
- 9) EDELMAN, J. *Gain – based Damages. Contract, Tort, Equity and Intellectual Property*. Hart Publishing, 2002;
- 10) ELLIOTT, C.; QUINN, F. *Contract Law*. 6th ed. Pearson Education Limited, 2007;
- 11) VAVER, D. *Essentials of Canadian Law. Copyright Law*. Irwin Law Inc, 2000;
- 12) VIRGO, G. *The Principles of the Law of Restitution*. 2nd ed. Oxford University Press, 2006;
- 13) ZIMMERMANN, R.; JOHNSTON, D. *Enjustified Enrichment: Key Issues In Comparative Perspective*. Oxford: Cambridge University Press, 2002.

2.2. Straipsniai periodiniuose leidiniuose:

- 1) GIGLIO, F. *Gain – Related Recovery*. Oxford Journal of Legal Studies, 2008, Volume 28(3), p. 501 – 521;
- 2) GIGLIO, F. *Systemic Approach to „Unjust” and „Unjustified“ Enrichment*. Oxford Journal of Legal Studies, 2003, Volume 23, p. 455 – 482;
- 3) M. NADLER, J. *What Right Does Unjust Enrichment Law Protect?* Oxford Journal of Legal Studies, 2008, Volume 28 (2), p. 245 – 275;
- 4) SMITH, L. *Property, Subsidiarity, and Unjust Enrichment*. Oxford University Comparative Law Forum. 2000 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008 m. gruodžio 8 d.]. Prieiga per internetą: [<http://www.ouclf.iuscomp.org/articles/smith.shtml#IV\(2\)\(a\)>](http://www.ouclf.iuscomp.org/articles/smith.shtml#IV(2)(a)).
- 5) WEBB, CH. *Performance and Compensation: An Analysis of Contract Damages and Contractual Obligation*. Oxford Journal of Legal Studies, 2006, Volume 26 (1), p. 41 – 71;

III. TEISMŲ SPRENDIMAI:

- 1) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 spalio 6 d. nutartis c.b. *A. J. individuali įmonė v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“*, Nr. 3K-3-455/2008, kat. 25.3; 35.5; 42.4; 45.6 (S);
- 2) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z., A. Z.*, Nr. 3K –3 – 333/2008, kat. 42.4 (S);
- 3) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. *UAB „Ad Locum“ v. V.A.*, Nr. 3K –3 – 257/2008, kat. 32.7; 44.2.4.1(S);
- 4) LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 kovo 26 d. nutartis c.b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Okseta“*, Nr. 3K – 3 – 166/2008, kat. 44.5.2.17; 126.5.;
- 5) LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 lapkričio 26 d. nutartis c.b. *L. B. ir kt. v. DNSB „Medvėgalis“ ir kt.*, Nr. 3K-7-455/2007, kat. 114.8.2; 44.2.4.1 (S);
- 6) LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 27 d. nutartis c. b. *B. V. – F. v. Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, UAB „Fodio“, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija*, Nr. 3K –3 – 353/2007, kat. 84 (S);
- 7) LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. *UAB „(duomenys neskelbtini)“ v. UAB „H.P.L. Alytus“*, Nr. 3K –3 – 252/2004, kat. 39.2.3; 39.2.4; 39.6.2.13;
- 8) LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis c. b. *UAB „Urticae“ v. Kauno žydų religinė bendruomenė, A. K. firma*, Nr. 3K – 3 – 1054/2003, kat. 39.2.4 (S);
- 9) Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“*, Nr. 2A – 349/2008, kat. 20.2; 22.7; 44.2; 84 (S);
- 10) Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. birželio 18 d. nutartis c. b. *UAB „Rasa“ ir kt. v. R. D. individuali įmonė (duomenys neskelbtini)* Nr. 2A – 162/2005, kat. 87 (S);
- 11) LVAT 2008 m. vasario 20 d. nutartis adm. b. *D.J. v. Radviliškio rajono savivaldybės administracija*, Nr. A – 438–232/2008, kat. 15.2; 15.4 (S);

- 12) LVAT 2007 m. lapkričio 20 d. nutartis adm. b. *E. B. v. Lietuvos valstybė*, Nr. A¹¹ – 1064/2007, kat. 15.2; 62 (S);
- 13) LVAT 2007 m. spalio 5 d. nutartis adm. b. *V. K. v. Lietuvos valstybė*, kat. 15.2; 15.4 (S);
- 14) LVAT 2007 m. balandžio 23 d. nutartis adm. b. *D. A. v. Lietuvos valstybė*, Nr. A⁴ – 417/2007, kat. 15.2 (S);
- 15) LVAT 2006 spalio 25 d. nutartis adm. b. *G.V. v. Lietuvos Valstybė*, Nr. A¹⁵ – 1778/2006, kat. 15.2 (S);
- 16) Vokietijos Federalinio Aukščiausiojo Teismo 2000 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje 1 ZR 246/98 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lexetius.com/2000,2848>>;
- 17) Lordų rūmų sprendimas byloje *Attorney General v. Blake* (1999) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld1999/ldjudgmt/jd000727/blake-1.htm>>.

SANTRAUKA

Pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, ypatumai

Šiame magistro darbe nagrinėti pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, ypatumai. Pirmoje darbo dalyje pateikiamas nagrinėjamos temos koncepcinis įvertinimas ir kiti bendrieji klausimai. Išaiškinta, kad pažeidėjo gauta nauda gali būti išreikalauta pagal žalos atlyginimo taisyklės. Būtent, vadovaujantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, pažeidėjo gauta nauda pripažįstama nukentėjusiojo nuostoliais tiek, kiek nukentėjusiojo netiesioginiai nuostoliai atitinka pažeidėjo gautą naudą. Likusi dalis išreikalaujama remiantis turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo normomis.

Antrojoje dalyje išanalizuotos bendrosios pažeidėjo gautos naudos išreikalavimo, kaip civilinio teisių gynimo būdo, taikymo pagrindai ir sąlygos. Prieita prie išvados, kad kaltė negali būti būtina sąlyga taikant nepagrįsto praturtėjimo normas. Pateikta analizė, kad subsidiarus nepagrįsto praturtėjimo taikymas turi būti suprantamas taip: pirmiausia turi būti remiamasi civilinės atsakomybės normomis, jei jų taikymas negalimas arba nepasiekiamas norimas rezultatas, papildomai taikomos nepagrįsto praturtėjimo normos jam pasiekti.

Trečioji dalis skirta veiksnių, turinčių įtakos pažeidėjo gautos naudos dydžiui, analizei. Nurodoma, kad gauta nauda turi būti suprantama ne tik kaip turto padidėjimas, bet ir nesumažėjimas. Motyvuojama, kad priklausomai nuo neteisėtų veiksmų pobūdžio, gautos naudos išraiškos forma gali būti tiek kaina, tiek vertė. Tam, kad nebūtų pernelyg išplečiamos atsakovo atsakomybės ribos, antrinė nauda neturėtų būti išreikalaujama, jei ji yra pernelyg nutolusi. Gauta nauda turi būti suprantama kaip grynosios pajamos. Pažeidėjo, veikusio neatsargiai, patirti kaštai turi būti išskaičiuojami, t.y. ieškovas neturi teisės jų išreikalauti. Prieita prie išvados, kad pažeidėjo galimybė teisėtai gauti neteisėtai gautą naudą neturi reikšmės. Vadovaujantis atlikta analize, pažeidėjo gauta nauda turi būti nustatoma tuo metu, kai ji gauta, o ne Teismo sprendimo priėmimo metu. Be kita ko, darbe nepritarta užsienio valstybių (Anglijos, Vokietijos) teisės doktrinoje vyraujančiai pozicijai, kad pažeidėjo gautos naudos apimties įrodinėjimo pareiga tenka pažeidėjui, nes pastarajam tai padaryti lengviau.

SUMMARY

Account of Profits as the Civil Remedy: Key Aspects

The subject matter of the article is to reveal the issues of an account of profits remedy. The substance of aforementioned remedy is considered in the first part of this article. It is asserted that profit made by wrongful conduct must be claimed in accordance to the essential function of civil liability – compensation. Article 6.249 part 2 of Lithuanian Civil code operates to strip a defendant that amount of profit which coincides with the plaintiff's indirect damages. The rest profit made by wrongful conduct is reversed by action in unjustified enrichment.

The circumstances in which annotated remedy is available is rationalised and explained in the second part of the article. One of the drawn conclusions is that fault can not be a prerequisite for action based on unjustified enrichment. It is submitted that subsidiarity denotes the subordination of action in unjustified enrichment where another claim in fact offers a claimant a basis of recovery. However, the action in unjustified enrichment must not be excluded when the claimant is barred to recover his loss by the primary action.

Third part of this article introduces the essential yardsticks which determine the measurement of profit accrued to the defendant. It is preferred that the profit accrued to the defendant should be measured by actual profit made and, then appropriate, by expense saved. It is proved that the benefit conferred on the defendant is measured either by market value or price received. The measurement depends on the essence of wrongful act. Anything after the first non – subtractive receipt is too remote. On the other hand, defendant's direct gain (whether it is the first or subsequent non – subtractive gain) should never be too remote when the wrong was intentional. Only such part of the net profits that the infringer has made from the infringement are recoverable. Infringer cannot reduce or avoid liability by showing he could have achieved the same goal and still have the claimant equally if he had taken a different, but non – infringing, course. It is submitted that defendant's benefit should be valued at the time of receipt. Contrary to the dominating position in England law and German law, it is argued in this article that right – holder has a burden to prove a net profit figure.